

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

36E JAARGANG

WOENSDAG 19 DECEMBER 1951

No 1805

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)*

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen;
R. Vandeputte; F. Versichelen.*

BERICHT

In verband met de feestdagen zal
volgende week geen „E.-S.B.” verschijnen.

INHOUD

	Blz.
Perspectieven voor de werkgelegenheid door <i>Drs J. W. de Pous</i>	928
West-Europa's rentabiliteit	930
De Verenigde Staten in het proces van herbewapening	932
Verschuivingen in de Europese handel door <i>Drs J. Wemelsfelder</i>	934
De economische toestand in Azië en het Verre Oosten door <i>Drs Khouw Bian Tie</i>	937
De Engelse botermarkt door <i>Ir M. K. Hylkema</i>	938
Boekbespreking:	
Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam: De Neder- landse converteerbare obligatie, bespr. door <i>Dr F. W. C. Blom</i>	941
Geld- en kapitaalmarkt	941
Statistieken:	
Bankstaten	942
Recente economische publicaties	942

Dezer dagen

finale met optreden van alle medewerkenden. Dit moge van alle leden der Staten-Generaal dan niet meer lichamelijk gelden — niet ieder kan het wrijvingsproces met de tijd doorstaan —, het komt zeker te pas voor hun problemen. De kaleidoscoop hunner vermoenissen heeft de laatste weken alle figuren te zien gegeven, die met de overbekende materialen — betalingsbalans, werkgelegenheid, loonnivellering, woningbouw, productiviteitsverhoging — kunnen worden gevormd. De huiswaarts strompelende volksvertegenwoordiger moge Vondeliaanse bewondering niet ontberen: al wat in nota's steekt, is in dit hoofd gevaren.

Heldin van de voorstelling is echter de wispelturige prima-donna, de handelsbalans. Was zij in de zomer zo slecht op dreef, dat het de toeschouwers wee om het hart werd — voortdurend zakken —, thans worden hoge tonen zonder schrilleid gehaald. Om precies te zijn: de handelsbalans over October was een weinig, die over November duidelijk actief, de invoer was voor 109 pCt door uitvoer gedekt. In December da capo.

Handenwrijven of hoofdschudden? De Minister van Sociale Zaken moest mededelen, dat de werkloosheid stijgt. Het laatst bekende gegeven gaf een aantal werklozen van 112.000 aan. Relatief nog laag, doch absoluut in een nieuwe orde van grootte; de marqué is weer op de planken, nog in een bijrol.

Zouden in een slotscène de paradepaarden ontbreken? Het plan-Schuman is door de Franse Nationale Vergadering met een behoorlijke meerderheid aanvaard. De man, die de scène ontwierp, behoefde niet beschaamd het toneel te verlaten. Er hapert nog iets aan desynchronisatie: de Westduitse Regering heeft besloten het plan-Schuman pas in Januari te doen bespreken in het Parlement.

Voltige-nummers — men kan het ook kruip-door, sluij-door noemen — blijven gevraagd. De subcommissies van de Assemblée der Verenigde Naties te Parijs oefenen moedig voort, een ieder in de hoop, dat van hem zal worden gezegd, met de Schoolmeester: „Als springer en equilibrist is hij een bol”. De beraadslagingen over het Europese leger worden op allerlei plaatsen voortgezet, de aanwijzingen betreffende niet of wel juiste houdingen gaan verder. België heeft daarop inderhaast verklaard, dat het zich zover had gerekend als het maar kon, Noorwegen, dat de ruggegraat geen verdere belasting kon velen.

Ook voor het slappe koord der valutapariteiten blijft belangstelling. Canada heeft alle valutazaken vrijgegeven; Groot-Brittannië heeft de valutatransacties overgebracht van de „Bank of England” naar de valutamarkt. Gaat de premier, Winston Churchill, naar de Verenigde Staten om te trachten een valnet voor het pond te lenen?

Finale, even blij kijken, niet letten op het opschrift van een 19de eeuws kommetje, gevonden bij een wrak in de Zuiderzee: „In deze wereld en zee is geen rust en vree”.

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen,
Amsterdam (alleen Assurantie)

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

VERHUUR VAN SAFELOKETTEN

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

EFFECTEN

Alles wat met fondsen verband
houdt - en dat is tegenwoordig niet
gering - kunt U rustig aan
ons overlaten.

★

*Wij waarborgen een nauwgezette
behandling der belangen van elke cliënt
individueel.*

★

**AMSTERDAMSCHER BANK
INCASSO-BANK**

Vestigingen alom in den lande.

Begin Januari 1952 verschijnt de nieuwe
maandelijkse uitgave

CONJUNCTUUR

een internationaal financieel-economische „digest“
onder redactie van Mr. Paul Catz

Wat de moderne mens vooral ontbreekt,
is de tijd om zich op de hoogte te houden
van de ontwikkeling in andere landen en
van commentaren en opvattingen van bui-
tenlandse auteurs.

CONJUNCTUUR

maakt het hem gemakkelijk.

Het publiceert iedere maand een keur
van artikelen, ontleend aan tientallen van
de belangrijkste financiële en economische
buitenlandse organen.

Deze artikelen uit de wereldpers zijn zorg-
vuldig door de redactie geselecteerd en des-
kundig vertaald.

- * 64 pagina's in handig zakformaat.
- * Abonnementsprijs f15.— per jaar.
- * Vraagt een proefnummer aan de
administratie:

O. Z. Voorburgwal 241, Amsterdam C.,
Telefoon 36628—40265.

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

**KETTING
FORMULIEREN**

**Lynco
FABRIEKEN**

TELEFOON 25318 GRONINGEN

- Diversen -

Te koop aangeboden
CITROËN SPORT 11

1946-'47, prima onderh. staat,
met diverse accessoires. N.V.
Breukhoven & Co., Hugo de
Grootstraat 13, Rotterdam,
tussen 8-6 uur.

FABRIEKSGEBOUW

Te koop prima Fabrieksgem.
gebouw te Gemonde gem. St.-
Michielsgestel, nieuwe electr.
installatie, hogedruk-stoom-
ketel, heteluchtdrooginstalla-
tie. Vloeroppervlak plm. 300
m². Ruim arbeidskrachten
voorhanden. Firma J. KAL-
DENBACH, Kleine Noord 60,
Hoorn.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Drs J. W. DE POUS, Perspectieven voor de werkgelegenheid.

Onder de externe factoren, welke invloed uitoefenen op het niveau van de werkgelegenheid in ons land, neemt de economische bedrijvigheid in de Verenigde Staten een voorname plaats in. Verondersteld mag worden, dat de toenemende werkloosheid in ons land geen conjunctureel, doch een structureel karakter draagt. Er valt een zekere controversie te constateren tussen het streven naar een sluitende betalingsbalans en een hoog peil van werkgelegenheid. Het is niet uitgesloten, dat de fiscale lasten en de credietbeperkende maatregelen een ernstige liquiditeitscrisis veroorzaken, waardoor met het tekort op de betalingsbalans ook het hoge peil van de werkgelegenheid wordt geliquideerd. Zou zich een conjuncturele omslag in het buitenland voordoen, dan zouden de perspectieven voor de werkgelegenheid in ons land aanzienlijk ongunstiger worden: zowel de gevoerde economische politiek als de voorbereidingen voor de bestrijding van conjuncturele werkloosheid rechtvaardigen minder optimistische verwachtingen. Wat de actuele vraag betreft, of een vrijere loonvorming kan medewerken aan de voorkoming en de bestrijding der werkloosheid, luidt de conclusie, dat een grotere differentiatie in beloning tussen de bedrijfstakken mogelijk moet zijn dan tot nu toe het geval is.

West-Europa's rentabiliteit.

Het plan van de O.E.E.S. om de productie der deelnemende landen over de vijf jaren 1952—1956 met in totaal 25 pCt te verhogen, verdient alle waardering. Een actie tot algemene verhoging van het productiepeil dient zich logischerwijs allereerst te richten op bestaande of op korte termijn dreigende „bottlenecks”. Er is echter meer. Het staat immers niet vast, dat met een aanval op de knelpunten kan worden volstaan, wanneer een *algemene* productieverhoging gedurende een niet te onderschatten aantal jaren moet worden volgehouden. Onder de gegeven omstandigheden is een primordiale complicatie van het O.E.E.S.-project deze, dat de regeringen der deelnemende landen thans wel met zeer veel klem worden geconfronteerd met de vraag, op welke wijze een *duurzame* oplossing zal kunnen worden gevonden voor het betalingsbalans-, met name het dollarprobleem. Wanneer de O.E.E.S.-landen hun project met succes ten uitvoer willen leggen, zullen zij niet mogen volstaan met een simpele (!) actie tot verhoging van het productiepeil. Zij zullen deze actie bovendien zodanig moeten oriënteren, dat sluiting van West-Europa's betalingsbalans met de buitenwereld zoveel mogelijk wordt gegarandeerd. De O.E.E.S. zal, economisch gesproken, aanmerkelijk moeten/maken, dat West-Europa met behulp van het 25 pCt-project een renderende zaak zal worden.

De Verenigde Staten in het proces van herbewapening.

De in dit artikel gemaakte analyse leidt tot de uitspraak, dat de vooruitzichten voor de Amerikaanse bewapeningsconjunctuur op het ogenblik ogenschijnlijk gunstig lijken. Daarbij dient men echter terdege in het oog te houden, dat een dergelijke uitspraak is gebaseerd op de veronderstelling van geen verdere verhoging van de wapeningsuitgaven, op een gelijk blijven van de internationaal politieke situatie en op een voortzetting van het huidige gedrag van de consumenten, die in 1952 in het conjunctuurbeeld de strategische positie zullen innemen.

Drs J. WEMELSFELDER, Verschuivingen in de Europese handel.

Sedert decennia voltrekt zich het proces van de „Enteuropäisierung”, d.w.z. het proces, waarbij Europa voor

de wereldhandel van steeds geringere betekenis wordt. Dit proces is door de oorlog bijkans nog versneld. Een groot deel van de daling van Europa's aandeel in de totale wereldexport wordt veroorzaakt door de relatieve achteruitgang van het intereuropese verkeer. Ook vóór de oorlog was de belangrijkste oorzaak van genoemd proces in deze factor te zoeken. De liberalisatiemaatregelen zijn voor het intereuropese handelsverkeer van ondergeschikte betekenis geweest. In ieder geval hebben zij geen relatieve verruiming van de Europese markt ten gevolge gehad. Kwantitatief zijn de Nederlandse exportprestaties vergeleken met de andere Europese landen bijzonder gunstig. In kwalitatief opzicht zijn er echter verschillende ongunstige aspecten. De spreiding van de industriële export is nl. bijzonder ongunstig. Nederland voert relatief veel minder industrie-producten naar de belangrijke expanderende grondstoffen leverende gebieden overzee uit dan de overige Europese landen. Voor een land, dat een grootse industrialisatiepolitiek propageert, is dit geen gunstig teken.

Drs KHOUW BIAN TIE, De economische toestand in Azië en het Verre Oosten.

In dit artikel wordt aandacht geschonken aan het rapport van de E.C.A.F.E. over de economische toestand in Azië en het Verre Oosten (1950).

Ir M. K. HYLKEMA, De Engelse botermarkt.

Schr. gaat in dit artikel de betekenis na van Engeland als importeur van boter; de ontwikkeling van de Engelse botermarkt wordt uitvoerig geschetst.

— SOMMAIRE —

Drs J. W. DE POUS, Les perspectives en matière d'emploi.

L'auteur examine les perspectives en matière d'emploi aux Pays-Bas et traite de la question si une formation libre des salaires pourrait contribuer à la lutte contre le chômage croissant.

La rentabilité de l'Europe Occidentale.

Lorsque les pays de l'O.E.C.E. veulent exécuter avec succès leur projet d'augmenter la production pour les années 1952 - 1956 de 25 p.c., l'O.E.C.E. aura à prouver que l'Europe Occidentale deviendra une entreprise rentable à l'aide du projet de 25 p.c.

Les États Unis dans le processus du réarmement.

Dans cet article on expose, en formulant quelques réserves, que les prévisions en ce qui concerne la conjoncture de réarmement aux États Unis semblent être satisfaisantes actuellement.

Drs J. WEMELSFELDER, Des déplacements dans le commerce européen.

Une étude du processus dit „Enteuropäisierung”, c'est à dire le processus dans lequel l'importance de l'Europe diminue toujours par rapport au commerce mondial.

Drs KHOUW BIAN TIE, La situation économique en Asie et en Extrême Orient.

Un examen du rapport (1950) de l'E.C.A.F.E. relatif à la situation économique en Asie et en Extrême Orient.

Ir M. K. HYLKEMA, Le marché anglais du beurre.

Cet article donne un aperçu du développement du marché du beurre anglais.

Perspectieven voor de werkgelegenheid

De stijging van het werkloosheidscijfer in ons land, dat eind November meer dan 112.000 bedroeg, heeft tot een zekere ongerustheid aanleiding gegeven. De vraag rijst, of deze ontwikkeling zich in 1952 zal voortzetten en zo ja, welke maatregelen in het kader van een door de Overheid te voeren werkgelegenheidsbeleid eventueel noodzakelijk zullen zijn.

Een van de moeilijkheden bij het voeren van een politiek van volledige werkgelegenheid is gelegen in het vaststellen van de oorzaken, welke tot werkloosheid hebben geleid, resp. dreigen te leiden.

In tegenstelling tot de toestand in de jaren dertig is momenteel geen sprake van een wereldomvattende economische depressie. De economische structuur van Nederland met zijn sterke internationale bindingen brengt met zich, dat de economische activiteit in ons land in nauwe relatie staat met de conjuncturele ontwikkeling in het buitenland. Onder de externe factoren, welke invloed uitoefenen op het niveau van de werkgelegenheid, in ons land, neemt de economische bedrijvigheid in de Verenigde Staten een voorname plaats in. Een belangrijke inzinking in het Amerikaanse bedrijfsleven lijkt voorschijns niet waarschijnlijk, mede in verband met de uitgaven voor defensie, welke in de jaren 1950, 1951 en 1952 zijn vastgesteld op resp. \$18,8 mrd, \$ 41,1 mrd en \$ 62,6 mrd. De industriële expansie, welke tot nu toe vooral was gericht op de zware industrie (machines, spoorwagens, locomotieven, elektrische generators, etc.) zal zich over een periode van tenminste vier of vijf jaar uitstreken. In verband met het beeld, dat de conjunctuur in de Verenigde Staten en andere landen vertoont, ligt het voor de hand te veronderstellen, dat de toenemende werkloosheid in ons land geen conjunctureel doch een structureel karakter draagt.

Structurele werkloosheid.

Vele factoren, zoals de ten gevolge van de jongste wereldoorlog aan onze economie toegebrachte schade, waaronder mede begrepen de veroudering van het productie-apparaat en de vermindering van de arbeidsproductiviteit, de afscheiding van Indonesië, de snelle bevolkingsaanwas en de verschuivingen in het internationale goederen- en dienstenverkeer, hebben structurele wijzigingen in onze economie noodzakelijk gemaakt. Het kan worden betwijfeld, of deze wijzigingen zich in voldoende mate en in het vereiste tempo hebben voltrokken. Prof. Dr H. J. Witteveen merkt in een rede, gehouden ter gelegenheid van de 38ste herdenking van de Stichting van de Nederlandse Economische Hogeschool te Rotterdam, op, dat de in ons land gevoerde economische politiek — waarbij o.a. wordt gedacht aan de goedkoopgeldpolitiek en de subsidiepolitiek — de noodzakelijke structurele aanpassingen ernstig dreigt te belemmeren.

Door de veranderingen in de ruilvoet ten nadele van ons land, de toegenomen uitgaven voor defensie en de afnemende buitenlandse hulpverlening kwam het probleem van de betalingsbalans in een acuut stadium. De regeringsmaatregelen in Maart jl., gericht op een beperking van de consumptie met 5 pCt en een vermindering van de investeringen met 25 pCt beoogden door een verlaging van de nationale bestedingen met ruim f 1,5 mrd per jaar een meer evenwichtige situatie te bereiken. Ongetwijfeld hebben deze maatregelen bijgedragen tot een verbetering in de positie van de betalingsbalans. Voorts heeft de druk op de nationale bestedingen, mede gelet op het ten dele prijsgeven van de goedkoopgeldpolitiek en de vermindering van de subsidies, stimulerend gewerkt op het voltrekken van bepaalde structurele aanpassingen.

Anderzijds doorkruist de beperking van de investeringen echter de, ten gevolge van genoemde structurele wijzigingen, voor onze economie noodzakelijke industrialisatie.

De beperking van de koopkrachtige vraag met niet minder dan f 1,5 mrd per jaar heeft tevens nadelige repercussies voor de werkgelegenheid met zich gebracht. Daarnaast hebben bijzondere oorzaken de moeilijkheden in verschillende sectoren (bijv. in de textiel-, confectie- en schoenindustrie en in het bouwbedrijf) vergroot.

Er valt hier een zekere controversé te constateren tussen het streven naar een sluitende betalingsbalans en een hoog peil van werkgelegenheid. Deze tegenstrijdigheid wordt echter gemitigeerd, wanneer de vermindering van de nationale bestedingen kan worden gecompenseerd door een vergroting van de uitvoer. In zoverre omschakeling van de productie voor de binnenlandse op de buitenlandse markt mogelijk is, zal dit proces tijd vergen. Alhoewel in theorie een volledige compensatie denkbaar is, zal in feite de weggevallen binnenlandse vraag slechts ten dele door de toegenomen export worden opgevangen. Het is overigens niet uitgesloten, dat de fiscale lasten en de credietbeperkende maatregelen, welke gericht zijn op het opheffen van het betalingsbalanstekort, een ernstige liquiditeitscrisis veroorzaken, waardoor met het tekort op de betalingsbalans ook het hoge peil van de werkgelegenheid wordt geliquideerd.

De huidige werkloosheid is echter nog niet verontrustend. Zelfs indien de stijging zich in 1952 voortzet tot een cijfer van 150.000, hetgeen bij de huidige constellatie der data niet onwaarschijnlijk mag worden geacht, is hiermede het percentage „normale” werkloosheid (4 à 6 pCt) nog niet in belangrijke mate overschreden. Wel dienen de monetaire autoriteiten zoveel mogelijk een middenweg te bewandelen. De beperking, aldus Prof. Witteveen, moet zodanig zijn, dat enerzijds het betalingsbalanstekort binnen redelijke grenzen wordt teruggebracht en anderzijds de liquiditeitsmoeilijkheden van het bedrijfsleven en de gemeenten niet zodanig worden verzaagd, dat cumulatieve crisissen verschijnselen kunnen ontstaan.

Daarnaast zullen de structurele aanpassingen voortgang moeten vinden. De huurpolitiek eist dringend herziening. De stijging van de arbeidsproductiviteit dient vooralsnog aan de investeringen ten goede te komen, opdat de investeringsbeperking in verband met de toekomstige werkgelegenheid kan worden verminderd. Waarbij het gewenst is de mogelijkheid te openen voor het doen delen van de werknemers in de investeringen.

Conjuncturele werkloosheid.

Indien zich onverhoopt en onverwacht een conjuncturele omslag in het buitenland zou voordoen, zouden de perspectieven voor de werkgelegenheid in ons land aanzienlijk ongunstiger worden. Bij alle waardering, waarvan wij reeds meermalen in woord en geschrift hebben blijk gegeven voor de door de Regering in deze ontwikkelde activiteit, zijn wij van mening, dat — mede gezien de beperkte mogelijkheden, welke een zo met het buitenland verweven economie als de onze ter beschikking staan en de onvoldoende internationale samenwerking op dit gebied — de gevoerde economische politiek en de voorbereidingen voor de bestrijding van conjuncturele werkloosheid minder optimistische verwachtingen rechtvaardigen.

Wat de plannen betreft is een citaat uit „The Economist” van 14 Mei 1949 (blz. 893) niet geheel misplaatst: „It is perfectly clear that, though the policy is settled, there is no agreement on its implementation, nor any

series of remedies which command general approval. Despite all the emphasis placed for many years on planning, there is no plan. Therefore, if the recession proceeds, action to counteract it, though a virtual certainty, will develop on an *ad hoc* basis". In de tweede nota inzake de werkgelegenheidspolitiek wordt dit door de Regering in enigszins andere bewoordingen onderschreven: „De ondergetekenden achten het niet mogelijk de resultaten van de arbeid van de Commissie van Rhijn neer te leggen in een simpele opsomming van concrete maatregelen, die in tijden van nood zouden moeten worden genomen. Daartoe immers zou onderscheid dienen te worden gemaakt tussen een gehele reeks van denkbare situaties met betrekking tot de omvang der conjuncturele werkloosheid en de economische omstandigheden van ons land, waarna voor elke afzonderlijke situatie zou moeten worden aangegeven, welke speciale maatregelen in dat geval het meest aangewezen schijnen en waarom". Derhalve heeft de Regering zich beperkt tot informatie omtrent de algemene beginselen. Maar deze algemene beginselen zijn dan ook wel buitengewoon algemeen, terwijl aan de keuze tussen de verschillende mogelijkheden geheel wordt voorbijgegaan.

Het zou te ver voeren nader in te gaan op deze algemene beginselen. Wij willen echter in het tweede gedeelte van dit artikel aandacht schenken aan een actueel vraagstuk, dat door de Regering blijkbaar als een casuïstisch geval wordt beschouwd, doch dat naar onze mening een algemeen en tevens principieel aspect heeft. Hierbij is niets minder dan de in de laatste maanden zowel bestreden als verdedigde gebonden loonpolitiek in het geding. De vraag kan nl. worden gesteld, of het niet mogelijk is door een wijziging in de huidige loonpolitiek de werkgelegenheid gunstig te beïnvloeden. Kan een vrijere loonvorming niet medewerken aan de bestrijding van de toenemende werkloosheid?

Loonpolitiek en werkloosheid.

Veelal wordt aangenomen, dat een politiek van volledige werkgelegenheid een inflationistische druk op het loon- en prijsniveau ten gevolge zal hebben. De oorzaak hiervan acht men niet gelegen in de monetaire sfeer; het is niet een vergroting van de geldhoeveelheid als zodanig, welke inflatiegevaar met zich brengt. De oorsprong van de opwaartse beweging wordt gezocht op het gebied van kosten en prijzen, terwijl de monetaire expansie slechts een gevolg hiervan is.

In dit verband wordt aan twee factoren aandacht geschonken. In de eerste plaats wordt gewezen op de looninflatie, welke wordt veroorzaakt enerzijds door de toegenomen machtspositie van de vakverenigingen, die bij het opvoeren van hun looneisen niet worden geremd door de vrees voor werkloosheid, anderzijds door de strategie van de ondernemers, die door overbieden op de arbeidsmarkt werknemers trachten aan te trekken. In de tweede plaats wordt de prijspolitiek van ondernemingen en ondernemersorganisaties, welke een monopolistische positie innemen, als zelfstandige oorzaak voor het optreden van inflationistische verschijnselen aangemerkt.

Ten gevolge hiervan zou de invloed van de monetaire autoriteiten op de geldvoorziening en het prijsniveau aanzienlijk verminderen. De vakverenigingen en eventueel de ondernemersorganisaties zouden een belangrijke zeggenschap verkrijgen.

Bovengenoemde looninflatie wordt versterkt, indien bij bedrijfstakgewijze regeling van lonen en arbeidsvoorwaarden een soort wedloop zou ontstaan tussen de vakverenigingen in de verschillende bedrijfstakken. Wanneer dus de lonen elders zouden worden opgetrokken aan de hoogste lonen, die in een bepaalde bedrijfstak door onderhandelingen zijn verkregen.

Om deze wedloop te voorkomen heeft Beveridge bepleit

het zgn. „sectional wage bargaining" te vervangen door een „unified wage policy which ensures that the demands of individual unions will be judged with reference to the economic situation as a whole" ¹⁾. De in ons land in de afgelopen jaren gevoerde geleide loonpolitiek vertoont in velerlei opzicht overeenkomst met de door Beveridge voorgestane „unified wage policy", met dien verstande, dat de Overheid een beslissende stem heeft.

Een analyse van de concrete situatie en de economische omstandigheden, waarin onze volkshuishouding verkeert, leidt tot de gevolgtrekking, dat het gewenst is grotere vrijheid te verlenen aan het bedrijfstakgewijze overleg inzake lonen en arbeidsvoorwaarden. Deze conclusie moge op het eerste gezicht in belangrijke mate afwijken van, of misschien zelfs tegengesteld schijnen aan die van Beveridge, een nadere beschouwing leert dat zulks geenszins het geval is.

Het komt ons voor, dat voor de voorkoming en bestrijding van werkloosheid een grotere differentiatie in beloning tussen de verschillende bedrijfstakken mogelijk moet zijn dan tot nu toe het geval is bij de bestaande uniforme richtlijnen, welke door het College van Rijksbemiddelaars en de Stichting van den Arbeid worden gehanteerd. De huidige loonpolitiek mist de nodige flexibiliteit en belemmert de vereiste structurele aanpassingen. Een grotere differentiatie zal o.a. de mobiliteit van de productiefactor arbeid gunstig beïnvloeden, uitbreiding van renderende ondernemingen en bedrijfstakken vergemakkelijken en cumulatieve effecten in onze economie ten gevolge van optredende werkloosheid in minder goed renderende ondernemingen en bedrijfstakken tegengaan.

Een vermindering van de totale loonsom en daarmee van de effectieve vraag behoeft van deze wijziging in de loonpolitiek onder de huidige omstandigheden niet te worden verwacht.

Moet zelfs niet het tegendeel — een looninflatie — worden gevreesd? Men pleegt in dit verband te wijzen op de „overemployment" in bepaalde bedrijfstakken, welke bij een grotere vrijheid in de loonvorming een stijging van de lonen tot gevolg zal hebben. Dat in bepaalde bedrijfstakken een druk op het loonpeil zal ontstaan, kan moeilijk worden ontkend. Men zou hier tegenover kunnen stellen, dat de niet onbelangrijke werkloosheid, welke momenteel in andere bedrijfstakken valt te constateren, een tegengesteld effect heeft en een rem op bovengenoemde wedloop betekent.

Van meer belang is echter, dat niet ten onrechte een kentering is gekomen in de waardering van de monetaire politiek. In dit verband moge worden verwezen naar de reeds eerder genoemde rede van Prof. Dr H. J. Witteveen. De in ons land op fiscaal en monetair terrein genomen maatregelen hebben ongetwijfeld een niet onbetekenende deflationistische werking gehad.

Een derde factor van niet minder gewicht is de discipline, welke het optreden van de vakverenigingen in het verleden heeft gekenmerkt. Ook al zou worden ontkend, dat het „uitbuiten" van de machtspositie op de arbeidsmarkt in de afgelopen jaren een groter reëel loon voor de werknemers zou hebben opgeleverd, vastgesteld kan worden, dat de vakbeweging in het recente verleden verantwoordelijkheidsbesef voor de economische positie van ons land heeft getoond.

Wanneer bij een vrijere loonvorming een taak voor de centrale organisaties blijft weggelegd, wordt bereikt, dat het door Beveridge beoogde doel — het toetsen van de voorstellen van de verschillende bedrijfstakken aan de economische toestand van het land — kan worden verwezenlijkt. Wanneer ten slotte de opvatting, dat een vrijere loonvorming een bijdrage kan leveren tot de bestrijding

¹⁾ W. Beveridge, „Full employment in a free society" blz. 199 en 200.

van de werkloosheid, algemeen zou worden gedeeld, zou dit — nog afgezien van de werking van andere motieven, welke hierbij een rol spelen — kunnen medewerken aan het overwinnen van de moeilijkheden, welke bij een divergentie in beloning tussen de verschillende bedrijfstakken waarschijnlijk zullen rijzen. Moeilijkheden, die voortvloeien uit het feit, dat door de geleide loonpolitiek een psychisch klimaat is geschapen, waarin verschillen in beloning op grond van de economische resultaten in de bedrijfstakken tot spanningen aanleiding zullen geven.

Wat betreft de inflationistische tendenties gelegen in de prijspolitiek van de ondernemingen en ondernemersorganisaties kan worden opgemerkt, dat het voor onze economie niet ongezond is, wanneer de Commissie Bedrijfsregelingen werkloosheid van haar leden vermijdt. Anderzijds moge naar voren worden gebracht, dat blijkens de uitwerking van de oproep van de centrale werkgeversorganisaties dd. 5 April jl. inzake het niet doorberekenen van de 5 pCt loonsverhoging men zich ook aan onder-

nemerszijde voor het algemeen belang mede verantwoordelijk weet.

Wanneer uit een oogpunt van werkgelegenheidspolitiek een vrijere loonvorming door bijv. althans afwijkingen van de richtlijnen binnen zekere marges toe te staan, wordt bepleit, betekent dit niet een terugkeer naar de bepaling van lonen en arbeidsvoorwaarden door middel van de werking van de wet van vraag en aanbod of een botte machtsstrijd tussen twee monopolies. Beveridge acht in vredetijd een stelsel van gedwongen arbitrage (à fortiori een vaststelling van lonen en arbeidsvoorwaarden door de Overheid) niet noodzakelijk, doch bepleit, dat collectieve overeenkomsten in elke bedrijfstak een clause voor arbitrage door een overeengekomen arbiter bevatten in geval partijen niet tot overeenstemming komen. Bij een vrijere loonvorming zou, althans als overgangsmaatregel, verplichte arbitrage door College van Rijksbemiddelaars en/of Stichting van den Arbeid kunnen worden voorgeschreven. Dit zou trouwens geheel in de lijn liggen van de sociale ontwikkeling in ons land.

's-Gravenhage.

Drs J. W. de POUS.

West-Europa's rentabiliteit

Men schrijft ons:

De tragiek van de Korea-affaire treedt vooral ook op het gebied van West-Europa's economisch leven duidelijk aan den dag. Nadat enkele jaren van hard werken en Amerikaanse hulp in staat waren gebleken om de levensstandaard op behoorlijk peil te brengen, een min of meer normale investeringsactiviteit te hervatten en betalingsbalansproblemen tot redelijke omvang te beperken, bracht Juli 1950 een keerpunt. Enkele Westeuropese landen konden weliswaar gedurende korte tijd profiteren van koortsachtige grondstoffenaankopen door de Verenigde Staten; vrij snel echter trad aan het licht, dat West-Europa, geplaatst voor de noodzaak om aan herbewapening een hoge prioriteit toe te kennen, het levenspeil van zijn bevolking, zijn betalingsbalanspositie en zijn toekomstige welvaart opnieuw bedreigd moest achten.

Voor de Westerse wereld is het een maatschappelijke taak van de eerste orde om de psychologische impasse, die door deze ontwikkeling in de gemiddelde burger is ontstaan, te doorbreken. De toekomst van West-Europa hangt af van de vraag of dit zal gelukken. Wellicht zal de mate van welslagen variëren met de temperatuur van de koude oorlog. In elk geval echter is iedere poging tot herstel van vertrouwen in de toekomst welkom.

Het O.E.E.S.-initiatief.

Dit welkom is zonder reserve van toepassing op het plan van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking om de productie der deelnemende landen over de vijf jaren 1952—1956 met in totaal 25 pCt te verhogen. Zonder reserve, want de ministeriële verklaring van 29 Augustus jl., waarin het plan werd aangekondigd, geeft explicite blijk van begrip voor de aangeduide psychologische situatie. Zij zegt o.a.: „... by bold action to expand production, the future can be faced without the fear either that economic betterment must be indefinitely postponed or that a slump will follow the defence expansion. There can be confidence that the present need for restraint is temporary”¹⁾.

Het O.E.E.S.-initiatief heeft voorts de verdienste, dat het eenvoudig is gehouden. Het betreft hier geen „plan-

ning” in de dirigistische zin van het woord, doch een globale doelstelling, die nader in details zal worden gepreciseerd. De O.E.E.S. heeft allereerst specialisten op de vier belangrijke sectoren steenkolen, ijzer en staal, electriciteit en landbouw aan het werk gezet, terwijl tevens woningbouw- en immigratieproblemen in het onderzoek zijn betrokken. Wanneer door de deskundigen binnenkort rapport is uitgebracht over de maatregelen, die op economisch-technische gronden in elk dezer sectoren moeten worden getroffen, zullen de deelnemende landen trachten op politiek plan over de specifiek na te streven objectieven tot overeenstemming te komen. De globale doelstelling van 25 pCt is dus een kader, dat door gezamenlijk passen en meten zal worden opgevuld.

Dit is een goede opzet, die voldoende mogelijkheden biedt tot empirisch manoeuvreren. Het is een gezonde democratische methode, langzaam maar zeker. De hieronder volgende kanttekeningen zijn dan ook niet van afbrekend-critische aard; zij willen slechts licht werpen op mogelijke im- en complicaties.

Knelpunten.

Logischerwijs dient een actie tot algemene verhoging van het productiepeil zich allereerst te richten op bestaande of op korte termijn dreigende „bottlenecks”. Het ageren op punten, die de meeste weerstand vertonen, betekent in feite de weg, die de minste biedt. Blijkens de keuze der in eerste instantie te bestrijken sectoren, denkt de O.E.E.S. duidelijk in deze richting. Illustratief is het voorbeeld der steenkoolproductie. Terwijl het indexcijfer der industriële productie van de O.E.E.S.-landen als geheel in het tweede kwartaal van 1951 rond 40 pCt boven het cijfer voor 1938 lag, haalde in het zelfde kwartaal de steenkoolproductie dezer landengroep nauwelijks het vooroorlogs peil. Terecht zegt daarom het geciteerde rapport der O.E.E.S., dat „the possibility of expanding total production of goods and services in Western Europe by 25 percent over the next five years will, to a large extent, depend on the results of efforts to increase production of coal” (par. 31). Ook uit betalingsbalansoogpunt: de O.E.E.S.-landen importeerden in 1951 naar schatting 28 miljoen ton steenkolen uit de Verenigde Staten ten bedrage van liefst \$ 700 miljoen (inclusief transportkosten). Een specifiek probleem, als onderdeel van het kolenvraagstuk, is de schaarste

¹⁾ De ministeriële verklaring is als Annex A opgenomen in de brochure „European Economic Cooperation, a second survey prepared by the OEEC for the Council of Europe”, Parijs, November 1951.

aan cokes, die de staalnijverheid — basis van de defensie-inspanning — in haar ontplooiing remt. Redenen te over om de aanval op de knelpunten te openen.

Complicaties.

Er is echter meer. Het staat immers niet vast, dat met een dergelijke aanval kan worden volstaan, wanneer een *algemene* productieverhoging gedurende een niet te onderschatten aantal jaren moet worden volgehouden. De „bottleneck-approach” is in wezen negatief: het bestaan van knelpunten kan niet worden geduld. Het vermoeden is gewettigd, dat het O.E.E.S.-project aan de economische politiek der deelnemende landen ook meer positieve eisen van algemener strekking zal stellen.

Dit vermoeden berust op de volgende overwegingen. Een algemene verhoging van het productiepeil met 25 pCt over een periode van vijf jaren lijkt oppervlakkig gezien bescheiden. In de eerste plaats, omdat tussen 1947 en 1950 de productie der O.E.E.S.-landen met eveneens, 25 pCt is gestegen. In de tweede plaats kan weliswaar worden toegegeven, dat laatstgenoemde prestatie aan bijzondere omstandigheden te wijten was en dat in de loop van 1950 de ontwikkeling van het nationaal product der diverse landen terugkeerde tot het „normale” stijgingscijfer van circa 3 pCt per jaar; ook dan echter is het verschil tussen deze 3 pCt per jaar en de O.E.E.S.-projectie van circa 4 pCt per jaar niet excessief groot. Temeer niet, omdat de Korea-affaire nieuwe kansen op een hoogconjunctuur blijkt te hebben geschapen, ditmaal samenhangend met herbewapeningsprogramma's.

Echter, juist dit herbewapeningselement brengt een belangrijke complicatie aan het licht. Deze is — men vergelijk het Nederlandse regeringsprogramma van Maart jl. —, dat gedurende de periode, waarin een vergrote defensie-inspanning niet integraal door een vergroting van het nationaal product kan worden opgevangen, de civiele aanspraken op dit product absoluut of relatief moeten worden gedrukt. Althans wanneer — zoals inderdaad kan worden verwacht — de stijging der behoeften niet volledig door buitenlandse hulpverlening kan worden gedekt. Wanneer dus de regeringen onder de gegeven omstandigheden voorzieningen willen treffen voor het nakomen van hun verplichtingen inzake nationale en collectieve veiligheid, moeten zij, mede in het belang van de nationale betalingsbalanspositie, op civiele investeringen en/of consumptie een remmende invloed uitoefenen, en daarmee is het probleem geschapen: de inkrimptendities der binnenlandse markt voor civiele goederen staan in oppositie tot het verlangen om de nationale productie op duurzame basis uit te brengen boven het „normale” stijgingscijfer van circa 3 pCt per jaar. Tenzij deze tendenties kunnen worden gecompenseerd door de vergrote vraag van de overheid naar militaire goederen, of wel — wanneer het nationale productie-apparaat technisch niet in de nationale militaire behoeften kan voorzien — door stijgende exporten.

In beide gevallen is de strekking der aangeduide complicatie duidelijk: de ontwikkeling der nationale productie moet, ter bereiking van een stijging van circa 4 pCt per jaar, niet alleen globaal worden gestimuleerd, maar bovendien moet het productieresultaat op een bepaalde wijze over de verschillende aanspraken er op worden verdeeld, een wijze, die juist voor het continueren van de productieverhoging over een reeks van jaren gevaar zou kunnen inhouden. Immers, wanneer buitenlandse hulp, resp. crediten in onvoldoende mate beschikbaar zijn, is er onder de huidige omstandigheden — gegeven dus de herbewapeningsnoodzaak — geen andere oplossing dan het bewust

aanbrengen van een wijziging in de verdeling van het nationaal product, d.i. het vragen van opofferingen aan de civiele sector, ten behoeve van een besteding (direct of indirect, nl. via export) voor militaire doeleinden, die op den duur het productieve vermogen der nationale economie niet blijkt te verhogen. Met andere woorden: onder de gegeven omstandigheden is een primordiale complicatie van het O.E.E.S.-project deze, dat de regeringen der deelnemende landen thans wel met zeer veel klem worden geconfronteerd met de vraag, op welke wijze een *duurzame* oplossing zal kunnen worden gevonden voor het betalingsbalans-, met name het dollarprobleem.

Rentabiliteitskansen der Westeuropese economie.

Ziehier West-Europa's meest hardnekkig na-oorlogs probleem in een nieuwe en acute vorm. Een belangrijke conclusie tekent zich reeds af: wanneer de O.E.E.S.-landen hun project met succes ten uitvoer willen leggen, zullen zij niet mogen volstaan met een simpele(!) actie tot verhoging van het productiepeil. Zij zullen deze actie bovendien zodanig moeten oriënteren, dat sluiting van West-Europa's betalingsbalans met de buitenwereld zoveel mogelijk wordt gegarandeerd. Zou dit aspect worden veronachtzaamd, dan zouden diegenen, aan wie opofferingen moeten worden gevraagd, recht hebben op de vraag, waarvoor die opofferingen eigenlijk dienen. Wel-slagen van het project vereist zakelijke medewerking van binnenlandse spaarders en consumenten, resp. buitenlandse crediet- of hulpverschaffers. De O.E.E.S. zal economisch gesproken aannemelijk moeten maken, dat West-Europa met behulp van het 25 pCt-project een renderende zaak zal worden.

Een poging tot bewijsvoering zou boven het bestek van dit artikel uitgaan. Wel kunnen punten worden aangegeven, die in het oog moeten worden gehouden. Afgezien van de moeilijke vraag, of investeringen in bewapeningsindustrieën op den duur — hopelijk op korte termijn — zonder veel kapitaalverlies dienstbaar kunnen worden gemaakt aan productie van civiele goederen, dient de productieverhoging primair gericht te zijn op vergroting van de afzet overzee. Dit beginsel brengt met zich, dat de O.E.E.S. zich zal moeten beraden op de vraag, hoe in de diverse landen de politieke eis van „high employment” te rijmen is met de eisen van een zodanige productiviteits- en deflatiepolitiek, dat prijsconcurrentie met de buitenwereld eindelijk weer eens mogelijk wordt. Het brengt tevens met zich, dat productie-uitbreiding primair in die bedrijfstakken moet plaatsvinden, die inderdaad het beste op de overzeese vraag zijn afgestemd. De O.E.E.S. zal voorts moeten nagaan, gezien een mogelijke verdere uitbouw der internationale driehoekshandel, of de binnenlands-politieke ontwikkeling in de Verenigde Staten aan President Truman's Punt Vier nog kansen laat. Ook mag de O.E.E.S. niet terugdeinzen voor betreding van een erkend glibberig pad: een prognose van de ontwikkeling der Amerikaanse conjunctuur, die tenslotte bepalend zal zijn voor het bedrag aan dollars, dat in de komende jaren in welke vorm dan ook voor West-Europa beschikbaar zal komen.

Het is een schier bovenmenselijke taak om in deze geest de rentabiliteitskansen van West-Europa ook slechts bij benadering uit te stippelen. Toch ware het onjuist, zich aan deze taak te onttrekken. De gemiddelde West-Europeaan zit reeds teveel gevangen in het dagelijks spookbeeld van de koude oorlog en het mogelijke vervolg daarvan. Plannen maken voor de toekomst, op basis van nuchter overwegen, is de beste remedie tegen zwaarmoedigheid. De toekomst is niet iets objectiefs; zij laat zich vormen door de menselijke geest.

De Verenigde Staten in het proces van herbewapening

Men schrijft ons:

De Verenigde Staten hebben dit jaar voor de derde maal in drie en half decennia de wereld verbaasd doen staan over de mogelijkheden, waartoe hun productie-apparaat in staat is. Immers, zij hebben dit jaar oorlog gevoerd in Korea, hun eigen bewapeningsprogramma verder uitgevoerd, op grote schaal steun verleend in wapenen en goederen aan de vrije wereld, en tegelijkertijd zoveel consumptiegoederen kunnen produceren, dat men in de herfst van dit jaar bijna van een voorraadschisis kon spreken. Overvloed temidden van een partiële oorlog en een herbewapening! In tegenstelling met de Duitse herbewapening in de jaren dertig, waarvan de gevleugelde woorden kanonnen of boter afkomstig zijn, is het in de Verenigde Staten overvloed van boter en ook nog kanonnen, waarbij de thans gerezen vraag, of de uitvoering van het bewapeningsprogramma bij de plannen ten achter is, onbesproken blijft.

De angst voor een tomeloze inflatie, welke aan het einde van het vorige en het begin van dit jaar heerste, is thans in elk geval verdwenen. Vraagt men naar de oorzaken van dit gunstige resultaat, dan is daarvoor niet één, maar zijn verschillende factoren aan te wijzen, zoals de betrekkelijk grote vrijheid in het economisch leven¹⁾, de betrekkelijk grote arbeidsrust²⁾, een gedwongen en vrijwillige credietrestrictie, de fiscale politiek, het gedrag van de consumenten en de uitbreiding van het productie-apparaat. Het zou speciale studie vereisen deze factoren ieder op hun eigen merites en in hun onderlinge wisselwerking te beoordelen. Hoe belangrijk de wisselwerking van deze factoren is blijkt bijv. uit de twee laatstgenoemde factoren. Zonder een aanzienlijke uitbreiding van het productie-apparaat zou het gedrag van de consumenten anders zijn geweest. Het volume van de industriële productie (basis 1935—'39 = 100) steeg (mijnbouw inbegrepen) van 199 in Juni 1950 tot 219 in October 1951, dus met 10 pCt. De productie van duurzame goederen alleen steeg in die periode met 17 pCt.

Bewapeningsuitgaven.

De laatstgenoemde factoren behoren ook tot de belangrijkste voor de beoordeling van de toekomstige ontwikkeling. Daarnaast zijn het niveau van de bewapeningsuitgaven en de vooruitzichten voor oorlog of vrede in hoge mate bepalend voor een mogelijke voortzetting van de inflatie. Van deze vier factoren is de laatste zeker de belangrijkste, omdat hij de meest onzekere is. Zijn invloed is zo groot, dat een verandering in de een of andere richting — het meest echter een verandering, in ongunstige zin — het gehele beeld ineens kan wijzigen. Daarom moeten we uitgaan van de veronderstelling, dat zich in het nieuwe jaar geen grote wijziging voltrekt in de bestaande onzekerheid op dit punt. Dan kan men ook aannemen, dat het bewapeningsprogramma niet plotseling zal veranderen. Het is onder die veronderstelling zeker, dat in 1952 de defensie-uitgaven een niveau van ongeveer \$ 60 mrd of hoger zullen bereiken. Volgens een recente officiële mededeling stijgen de bewapeningsuitgaven, die zich thans bewegen op een niveau van \$ 40 à 45 mrd, met ongeveer \$ 1 mrd per maand. Dit tempo zal waarschijnlijk in de loop van het volgend jaar toenemen als de productiecapaciteit, vereist voor de vervaardiging van oorlogsmateriaal, haar verdere voltooiing nadert.

¹⁾ De vraag, of de prijs- en looncontrole gunstig heeft gewerkt, blijft in het midden. Dit is een probleem op zichzelf, daar er zowel voor- als nadelen van de prijscontrole zijn aan te wijzen. Een snelle en doeltreffende omschakeling van een vredes- naar een bewapeningseconomie eist een grote elasticiteit in het economisch leven; men zou moeten onderzoeken of en in hoeverre de omschakeling daardoor vertraagd is. Bovendien kan men dit vraagstuk niet zien los van de monetair maatregelen. Tenslotte kwam de prijscontrole op een moment, dat de grootste prijsstijgingen reeds achter de rug waren.

²⁾ Het aantal verloren mandagen door stakingen is dit jaar lager dan in enig ander jaar in de na-oorlogse periode.

Belangrijk voor een beoordeling van de Amerikaanse conjunctuur is voor hoe lange tijd het hoge niveau van bewapeningsuitgaven gehandhaafd zal blijven. De nieuwe begroting, die over een maand zal worden ingediend, zal hierover meer licht verspreiden. Voor het lopende fiscale jaar is voor ongeveer \$ 60 mrd bewapeningsuitgaven gevoteerd. Men verwacht echter, dat dit bedrag een maximum is. Een eventuele verlaging van de bewapeningsuitgaven voor het nieuwe fiscale jaar, dat 1 Juli 1952 begint, betekent echter niet, dat de werkelijke uitgaven in die periode zullen dalen. Integendeel, het is zeer goed mogelijk, dat juist in de periode van budgetair verminderde defensie-uitgaven de productie van oorlogsmateriaal haar hoogste niveau zal bereiken.

Ondanks de stijgende bewapeningsuitgaven is tot dusverre van de federale begroting geen inflatoire invloed uitgegaan. De kasbegroting heeft, rekening houdend met seizoensinvloeden, nog steeds een overschot; mede als gevolg van de nieuwe belastingverhoging wordt eerst omstreeks het midden van 1952 een kastekort verwacht. Hoe groot dit tekort zal worden is moeilijk te berekenen. Opmerkelijk is bijv., dat het begrotingstekort voor het lopende jaar, dat door de Treasury op \$ 7,5 mrd is geschat, door het Department of Commerce onlangs is berekend op \$ 4 mrd. Hoe dit ook zij, in elk geval zullen de toenemende begrotingsuitgaven in het midden van 1952 een kastekort veroorzaken en daardoor in plaats van een deflatoire werking een nu nog onbepaald inflatoire werking gaan uitoefenen.

Particuliere investeringen.

De andere factoren, welke bepalend zijn voor de omvang van de toekomstige productie, de particuliere investeringen en de consumptieve uitgaven, staan echter niet in die mate van tevoren vast als de overheidsuitgaven.

De particuliere investeringen zijn in normale tijden het strategische element in de conjunctuur. Op het ogenblik zijn zij dit in de Verenigde Staten niet meer. Enerzijds worden zij bepaald door de bewapeningsuitgaven en zijn dus in zoverre een afgeleide factor van een bijna vaststaande grootte, anderzijds kunnen zij wegens credietrestrictie en schaarste aan materialen niet die omvang bereiken, welke anders te verwachten zou zijn³⁾. Niettemin bewegen zij zich op een zeer hoog niveau. Dit geldt vooral voor de bouw van fabrieken, aanschaf van installaties, machines enz. Deze investeringen zullen in de loop van het volgend jaar verminderen. De grote uitbreiding en omschakeling van het productie-apparaat ten behoeve van defensie-orders heeft namelijk pas dit jaar plaats gevonden, daar de industrie eerst op grote schaal kon beginnen toen het Congres de benodigde gelden had gevoteerd. Vooral de uitbreiding van de basisindustrie zal zich tot in de tweede helft van 1952 voortzetten.

Een ander belangrijk onderdeel van de particuliere investeringen, welke zich in de laatste jaren sterk heeft uitgebreid, de woningbouw, beweegt zich reeds enige tijd op een lager niveau. Terwijl in 1950 met de bouw van 1,4 mln woningeenheden werd begonnen zal dit cijfer voor dit jaar ongeveer 1,1 mln bedragen, terwijl voor 1952 een verdere daling tot 900.000 eenheden wordt verwacht. Deze snelle daling van de woningbouw bij een nog steeds grote vraag is tot dusverre vooral toe te schrijven aan de credietrestricties, in mindere mate aan de schaarste aan materiaal⁴⁾.

De vermindering van de particuliere investeringen is niet het gevolg van een verwachte conjuncturele terugslag,

³⁾ De verdere vermindering van de toewijzing van enkele metalen voor de productie van civiele goederen kan in 1952 in bepaalde gevallen als een stabiliserende factor werken.

⁴⁾ Dat deze factor een rol speelt is te zien aan in de laatste maanden gereedgekomen woningen, waarin de tweede badkamer (voor Nederland te vergelijken met een tweede toilet) geen installaties bevat, dus niet te gebruiken is.

na de uitvoering van het bewapeningsprogramma. De vraag, of een zodanige terugslag zal komen is uiteraard veel interessanter dan een schatting van de vooruitzichten omtrent de bedrijvigheid in het komende jaar. En het is niet onmogelijk, dat de verwachting van een terugslag het volgende jaar een rol gaat spelen in de beslissingen over particuliere investeringen, welke niet direct of indirect uit bewapeningsopdrachten voortvloeien. Een aanwijzing daarvoor kan men vinden in de mededeling van één van de directeurs van de U.S. Steel Co. in een vergadering van een Senaatscommissie, dat de staalindustrie binnen vijf jaar een aanzienlijke overcapaciteit zal hebben. De staalcapaciteit, welke vóór het Korea-conflict ca 100 mln ton bedroeg, zal in 1954 120 mln ton of meer bedragen. Zonder een verder onderzoek naar de expansieve krachten in de Amerikaanse volkshuishouding zegt een dergelijke uitspraak echter weinig. Zo wijst het rapport van de adviseurs van de President (Januari 1950) er bijv. op, dat in de periode van 1949 tot 1954 een uitbreiding van de productie met 18 pCt mogelijk is. Dit cijfer is gebaseerd op de stijging van de productie in de Verenigde Staten over de laatste zestig jaren, welke $3\frac{1}{2}$ pCt per jaar heeft bedragen. Een normale groei van de Amerikaanse economie vereist eveneens een uitbreiding van de staalindustrie. Alleen in geval van een langdurige recessie of depressie is een aanzienlijke overcapaciteit te verwachten. Een depressie in de Verenigde Staten behoeft na het verminderen van het bewapeningsprogramma niet noodzakelijkerwijs in te treden. Daarmede wil zeker niet worden gezegd, dat de Amerikaanse economie bestand is geworden tegen een depressie.

Gedrag van de consumenten.

Behalve van de omvang van de niet absoluut noodzakelijke investeringen zal de intensivering van de boom ook afhangen van het gedrag van de consumenten. Het gedrag van de consumenten in de Verenigde Staten is na de oorlog een bron van grote verrassingen en daardoor van verkeerde voorspellingen geweest. De voorspellingen in 1945 omtrent een na-oorlogse depressie waren voornamelijk gebaseerd op de verwachting, dat de consumenten eerder tot hun vooroorlogse consumptiegewoonten zouden terugkeren. Het bleek echter, dat de consumptieve uitgaven op een veel hoger niveau bleven dan algemeen verwacht was. De in de oorlog opgezamelde liquide spaargelden kwamen in beweging en dienden voor bevrediging van de „inhaal“-vraag. Deze inhaalvraag heeft in de Verenigde Staten lang geduurd, zulks in verband met het grote aandeel van de duurzame goederen in het Amerikaanse consumptiepakket. Er wordt zelfs beweerd, dat het restant van de inhaalvraag nog in de eerste koopgolf na het Korea-conflict een rol heeft gespeeld.

Na de laatste koopgolf in Januari van dit jaar is de consumptiequote betrekkelijk laag geweest. Men kan niet zeggen lager dan normaal, daar er niet meer van een normaal patroon sprake is. In elk geval hebben de verminderde consumptie-uitgaven sedert Maart de inflatietendities geremd en waren zelfs de oorzaak van een ongewone stijging van de voorraden van duurzame consumptiegoederen. Van de andere oorzaken van dit verschijnsel zijn reeds twee genoemd, nl. de uitbreiding van het productie-apparaat en het einde van de na-oorlogse inhaalvraag. Bovendien is er nog een factor, die zonder twijfel een rol speelt. Verleden jaar was de angst voor een oorlog in het algemeen groter dan nu en leek de periode van bewapeningsuitgaven lang en sterke consumptiebeperking noodzakelijk. Thans heeft men het gevoel, misschien ten onrechte, dat deze periode betrekkelijk gemakkelijk te overbruggen is. Voeg daarbij de psychologische instelling van een consument, die thans voor zijn aankopen te kust en te keur kan gaan en in enkele gevallen tegen lagere prijzen dan verleden jaar kan kopen, dan heeft men een

verklaring voor het schijnbaar wispelturige gedrag van de consument in de afgelopen achttien maanden.

Op grond van enkele feiten kan men tot de overtuiging komen, dat de consument, evenals hij aan het einde van het vorige en het begin van dit jaar de toestand overschat heeft, thans de situatie onderschat. Immers, de bewapeningsuitgaven nemen naar schatting maandelijks toe met een bedrag van ongeveer \$ 1 mrd. De productie van consumptiegoederen moet dientengevolge verder worden ingekrompen. Er kan dus een moment aanbreken, dat de productie gelijk of kleiner wordt dan de consumptie van duurzame gebruiksgoederen. Dreigt er opnieuw een schaarste van onbepaalde duur, dan zullen de thans te grote voorraden onmiddellijk van de markt verdwijnen. Een ommekeer in de Verenigde Staten heeft altijd iets massaals. Verder moet men rekening houden met de verhoging van het nationale inkomen, welke, ondanks de opnieuw verhoogde belastingen, het beschikbare inkomen zal doen vermeerderen, en met het feit, dat het bedrag aan liquide middelen in handen van de consumenten vele malen de jaarlijkse uitgaven aan duurzame consumptiegoederen overtreffen. Tenslotte is het huidige verschijnsel van betrekkelijk lage consumptieve uitgaven bij stijgend beschikbaar inkomen te ongewoon om in het vooruitzicht van een versnelling van de bewapeningsboom lang te blijven bestaan.

Met het bovenstaande is niet gezegd, dat er noodzakelijkerwijs opnieuw, althans onder de veronderstelling van een gelijkblijvende internationaal politieke situatie, een paniekachtige vraag zal ontstaan. Wel zal er volgend jaar Kerstmis geen overvloed van „boter“ zijn. Als de periode van een mogelijke schaarste niet lang duurt, is zij gemakkelijk te overbruggen. De technische duur van duurzame consumptiegoederen, die in de Verenigde Staten altijd langer is dan de economische gebruiksduur, geeft, indien noodzakelijk, de nodige elasticiteit van uitstel van aankoop.

Hernieuwde inflatie.

Wellicht heeft men de indruk gekregen, dat wat al te veel aandacht besteed is aan de consument. In een periode van partiële oorlog en herbewapening, denkt men zoals vanzelf spreekt in termen van militaire en politieke strategie. Hoe belangrijk deze ook zijn, voor de Amerikaanse prijsbeweging in het volgend jaar is de strategie van de consument in hoge mate bepalend. Sedert Februari van dit jaar zijn de verminderde aankopen van de consumenten reeds een stabiliserende factor in de Amerikaanse conjunctuur geweest.

Het is namelijk niet mogelijk om onder de *aangenomen veronderstellingen* te voorspellen, dat de gunstige conjunctuur nog zal aanhouden. Daarbij wordt de conjunctuur afgemeten naar omvang van de productie resp. van de werkgelegenheid. Wat dit laatste betreft is de toestand zelfs zeer gunstig. Het aantal werkzamen (gecorrigeerd voor seizoensinvloeden) is op het ogenblik groter dan ooit na de oorlog het geval is geweest, waardoor de werkloosheid zich, ondanks een zekere „omschakelingswerkloosheid“, op een betrekkelijk laag niveau bevindt. „Full employment“ is bereikt en zal zich voorlopig handhaven. Ondanks het feit, dat de deflatoire (o.a. Afzetvermindering van bepaalde industrieën) en de inflatoire krachten in de laatste maanden ongeveer in evenwicht zijn⁵⁾, blijft echter het gevaar van een voortzetting van de inflatie bestaan. De omvang van de inflatie, niet die van de werkgelegenheid, is voor de naaste toekomst het meest belangrijk.

Inflatie doet zich in zijn meest eenvoudige gedaante voor in de vorm van een te grote vraag naar goederen op basis van de lopende productie en de bestaande voor-

⁵⁾ De index van de industriële productie (seizoensinvloeden uitgeschakeld) bedroeg in Sept. en Oct. 219, tegen ongeveer 221 in het eerste en tweede kwartaal. Het is niet onmogelijk, dat in Nov. en Dec. een verdere zeer geringe daling zal intreden.

raden. De te grote vraag kan uitgaan van de Overheid, de producenten en de consumenten. In het algemeen is de toestand op het ogenblik zeer gunstig als men in aanmerking neemt de eisen, welke de toenemende bewapening aan de Amerikaanse economie stelt. Abnormaal grote voorraden in een economie, welke zich reeds meer dan een jaar aan het bewapenen is, en voordien reeds op hoge toeren draaide, is iets uitzonderlijks. Dit verschijnsel zal, zoals uit het voorafgaande is gebleken, niet blijven bestaan.

In het nieuwe jaar zal veel meer dan in dit jaar het inflatieprobleem op de voorgrond staan. Immers, de bewapeningsuitgaven zullen langzamerhand hun maximum bereiken, waardoor, ook de conjunctuur zijn top zal bereiken. De hoogte van deze top staat niet van tevoren vast. Zij hangt af van de omvang van de particuliere investeringen en van de consumptie. Hoe sterker deze grootheden beperkt worden, hoe lager de conjunctuurtop komt te liggen. In het komende jaar moet daarom de grondslag voor een gezonde op de toekomst gerichte economische en monetaire politiek verder worden verstevigd. Een verkiezingsjaar is daarvoor niet bepaald gunstig. Interessant is in dit verband de opmerking van Prof. Seymour Harris⁶⁾, dat falen van de poging om de monetaire politiek te gebruiken voor de bestrijding van de inflatie niet allereerst het gevolg is van de druk van de Treasury. Veel belangrijker is het feit, dat er geen bereidheid is onder de machtige belangen, welke het land controleren — arbeiders, landbouw en bedrijfsleven —, de inflatie te bestrijden. Niet in hun woorden, maar in hun daden zijn zij, volgens hem, in hoge mate inflationistisch.

In welke mate het gedrag van de consumenten een rol speelt, wordt duidelijk als men gemakshalve uitgaat van een gesloten huishouding. Om een monetair evenwicht te bereiken moeten de overheidsuitgaven en de particuliere investeringen gelijk zijn aan de besparingen vermeerderd met de belastingen. Van deze vier grootheden staan voor het volgend jaar de overheidsuitgaven en de belastingen vrijwel vast. Algemeen neemt men namelijk aan, dat een verdere belastingverhoging niet mogelijk is. Onzeker zijn dus de andere grootheden: de particuliere investeringen en de besparingen. De particuliere investeringen zouden groter zijn, als de materiaalschaarste en de creditbeperking er niet waren. Hieruit blijkt dus, dat de monetaire politiek een zeer belangrijke factor is. De vraag, of zij zal worden verscherpt, als de economische spanningen ten gevolge van de grotere bewapeningsuitgaven toenemen, is niet te beantwoorden. Laten we aannemen, dat er geen verandering in komt, dan blijft de factor van het sparen, of van zijn spiegelbeeld, het consumeren, over. Deze factor zal voor een belangrijk deel beslissend zijn voor de prijsontwikkeling. Onlangs is de prijsstijging van consumptiegoederen in 1952 door vijf van de zeven door een Amerikaans blad⁷⁾ geïnterviewde regeringseconomisten op ten hoogste 3 pCt geschat.

Een dergelijke berekening is gebaseerd op schattingen van de hierboven genoemde factoren als de voornaamste grootheden. Maar het resultaat van een dergelijke be-

rekening is geheel anders in een economie met volledige dan in een economie met partiële werkgelegenheid. In het laatste geval heeft een verkeerde schatting van enkele procenten vrijwel geen betekenis voor de prijsbeweging. Anders wordt het in een „full employment”-economie. Als een of twee factoren enkele procenten in ongunstige richting verkeerd geschat zijn, dan betekent dit onvoorziene spanningen, waarop de consumenten onmiddellijk zullen reageren. In een periode, waarin een conjunctuurtop ontstaat, is de economie en vooral het prijsmechanisme immers veel kwetsbaarder dan anders. Dit geldt in het bijzonder voor de lonen, welke in bepaalde gevallen nog vrij aanzienlijk kunnen stijgen op grond van de aanvaarding van het zgn. Caphart Amendment (deze laat een prijsstijging op grond van alle redelijke kostenstijgingen in de periode van het Korea-conflict tot 26 Juli 1951 toe) en doordat de looncontrole rekening houdt met de verhoging van de productiviteit van de arbeid⁸⁾.

Opnieuw blijkt hieruit van hoe groot belang in de te verwachten situatie de monetaire politiek is, niet alleen voor de toestand in 1952, maar ook voor later. Het zal vooral van de gebeurtenissen in het komende jaar afhangen of het mogelijk is in 1953 of later de overgang van een bewapeningsboom naar een lager niveau van overheidsuitgaven zonder grote schokken te laten voltrekken. Beperking van de uitvoering van niet-essentiële openbare werken⁹⁾, een straffe creditpolitiek en andere maatregelen kunnen de totale uitgaven verminderen, de boom verzachten en de overgang van een semi-oorlogseconomie naar een semi-vredeseconomie vergemakkelijken.

Het spreekt vanzelf, dat men geneigd is de nabije problemen scherper en groter te zien dan de toekomstige. Toch moet men niet uit het oog verliezen, dat het probleem van het handhaven van een behoorlijke werkgelegenheid in de Verenigde Staten moeilijker is dan het inflatieprobleem. Een bestrijding van een nieuw optredende inflatie zal evenwel tevens ten goede komen aan een stabiele werkgelegenheid in de toekomst. In het komende jaar moet niet alleen vijand no 1, maar ook vijand no 2 (inflatie) worden bestreden.

De vooruitzichten voor de Amerikaanse bewapeningsconjunctuur lijken op het ogenblik ogenschijnlijk bevredigend. Daarbij dient men echter terdege in het oog te houden, dat een dergelijke uitspraak gebaseerd is op de veronderstelling van geen verdere verhoging van de bewapeningsuitgaven, op een gelijkblijven van de internationaal politieke situatie en op een voortzetting van het huidige gedrag van de consumenten, die in 1952 in het conjunctuurbeeld de strategische positie zullen innemen. Leidt dit niet tot de conclusie, dat de werkelijke vooruitzichten, dus zonder alle gemaakte voorbehouden, voor het komende jaar beter beoordeeld kunnen worden door psychologen, militairen en politici dan door economen?

Begin December 1951.

⁶⁾ De uitslag van de lopende onderhandelingen over een loonsverhoging tussen de staalindustrie en de vakvereniging is van veel belang voor de toekomstige ontwikkeling der lonen. Deze onderhandelingen worden door de industrie en vakverenigingen als een „test case” beschouwd.

⁷⁾ Hierop wordt in een artikel in het „Federal Reserve Bulletin” van November 1951 aangedrongen.

Verschuivingen in de Europese handel

Er is een periode geweest, waarin Europa in het economisch leven van de gehele wereld de boventoon voerde. Dit werelddeel had de leiding bij de industriële voortbrenging der gehele aarde en nam ook op het gebied van de handel de eerste plaats in.

Sedert decennia voltrekt zich echter een proces, dat reeds vóór de oorlog door verschillende vooraanstaande

research-instituten werd signaleerd en in Duitsland de karakteristieke naam van „Enteuropäisierung” heeft gekregen. Hiermede bedoelt men het voortschrijdende proces, waarbij Europa voor de wereldhandel van steeds geringere betekenis wordt. Dit werelddeel wordt meer en meer onttroond van zijn oorspronkelijke belangrijke plaats. Dat een politieke verzwakking doorgaans met deze tendenties

parallel verloopt behoeft nauwelijks te worden betoogd.

Volgens berekeningen van het „Institut für Weltwirtschaft“¹⁾ hadden de acht belangrijkste Europese industrielanden in de periode 1911/1913, 46,8 pCt van de wereldhandel in handen. Dit aandeel was in 1937 teruggelopen tot 37,5 pCt. Deze vooroorlogse verschuivingen kunnen als volgt worden weergegeven:

TABEL 1.

Aandeel in pCt van de totale wereldhandel.

	1911-1913	1937
Europese industrielanden	46,8	37,5
Grondstoflanden	41,5	45,5
Jonge industrielanden buiten Europa (Ver. Staten, Japan)	11,7	17,0
	100	100

Duidelijk ziet men hieruit, dat vóór de oorlog de relatieve betekenis van Europa verschoof ten gunste van landen, welke buiten Europa zijn gelegen. Het is interessant om na te gaan, of dit proces der „Enteuropäisierung“ zich ook na de oorlog heeft voortgezet en in hoeverre hier problemen liggen, welke voor Nederland van betekenis zijn.

Gezien de veranderende omstandigheden is het in dit verband beter om de hierboven geciteerde groepering van het „Institut für Weltwirtschaft“ iets te wijzigen en uit te gaan van het totaal der aan de Europese samenwerking deelnemende landen.

Uit onderstaand overzicht kan worden afgeleid, dat de oorlog het gesignaleerde proces bijkans nog heeft versneld.

TABEL 2.

Aandeel in pCt van de wereldhandel.

	Deelnemende Europese landen		Verenigde Staten		Rest	
	Import	Export	Import	Export	Import	Export
1937	52,0	42,4	12,4	13,6	37,6	44,0
1938	51,8	42,9	9,2	14,4	39,0	42,7
1949	40,7	34,3	12,0	21,8	47,3	43,9
1950	38,7	34,9	15,5	18,0	45,8	47,1
1951 (1e kwartaal)	38,9	33,9	16,5	18,3	44,6	47,8

De vraag rijst, hoe deze verschuivingen zijn ontstaan en door welke factoren zij worden veroorzaakt.

Om na te gaan met welke gebieden de Verenigde Staten (die wij wat de industriële export betreft als Europa's grootste concurrent kunnen beschouwen) de handelsbetrekkingen hebben geïntensiveerd is het nuttig deze handel in het totale verband verder uit te splitsen. Het resultaat van deze berekening is hieronder weergegeven. Hierbij is gebruik gemaakt — evenals voor de overige berekeningen — van de uitstekend verzorgde statistieken, welke worden uitgegeven door de „Organisation for European Economic Cooperation“ onder de naam van „Foreign trade statistical bulletin“.

TABEL 3.

Export van de Verenigde Staten in pCt van de wereldexport.

	Totaal	Ver. Staten/ Deelnemende landen	Ver. Staten/ Amerik. halfmond	Ver. Staten/ Oost-Europa	Ver. Staten/ Overige gebieden overzee
1937	13,6	5,11	4,42	0,44	3,63
1950	18,0	4,89	8,08	0,11	3,64
1951 (1e kwart.)	18,3	4,46	7,93	0,22	3,83

Men ziet hieruit, dat de handel van de Verenigde Staten met de omliggende agrarische en grondstoffengebieden,

¹⁾ Ontleend aan Seiler: „Strukturwandlungen des Welthandels“, Vierteljahr. zur Wirtschaftsforschung, 15e jrg, H. 2.

zoals Canada, Midden- en Zuid-Amerika, een bijzondere stimulans heeft ondergaan. Deze expansie is, gezien de gunstige geografische omstandigheden, logisch. Evenzeer is het logisch, dat Europa, dat grotere afstanden moet overwinnen, met deze expansie geen gelijke tred kan houden. Wel is het van belang om op te merken, dat hier duidelijk een gebied braak ligt met snel expanderende handelsbetrekkingen. Ongeveer een gelijkblijvend tempo (met een zwakke tendentie tot toeneming) in verhouding tot de totale wereldhandelsexpansie vertoont de handel van de Verenigde Staten met de verschillende gebieden overzee. Hieronder vallen zowel de Europese overzeese gebiedsdelen als de gebieden, die een meerdere of mindere graad van zelfstandigheid hebben bereikt.

Uit het voorgaande blijkt dus, dat het zwaartepunt van de handel van de Verenigde Staten vooral daar komt te liggen, waar er sprake is van een goederenuitwisseling met niet of nog betrekkelijk weinig geïndustrialiseerde staten.

Kan Europa — daar waar er een gemeenschappelijke markt met de Verenigde Staten bestaat — het tempo bijhouden? Onderstaand staatje geeft hierover een zeker inzicht. Wij moeten hierbij natuurlijk zoveel mogelijk Zuid- en Middel-Amerika en Canada buiten beschouwing laten, aangezien ons werelddeel hier, door de reeds eerder genoemde geografische omstandigheden, in een nadeliger positie verkeert.

TABEL 4.

Export van de deelnemende landen in pCt van de wereldexport.

	Totaal	Inter-europese handel	Export naar gebieden overzee	Export naar Oost-Europa	Export naar Amerik. halfmond
1937	42,4	21,1	10,7	4,2	6,4
1950	34,9	17,2	10,7	1,7	5,3
1951 (1e kwart.)	33,9	16,3	10,1	1,4	4,1

Het is geen ongunstig verschijnsel, dat de exportexpansie naar de grondstoffen en agrarische producten leverende gebieden overzee ongeveer gelijke tred heeft gehouden met die van de Verenigde Staten. Dit is om meer dan één reden belangrijk. In de eerste plaats is het van belang om een uitlaatklep te hebben voor de voortdurend stijgende Europese productie. In de tweede plaats is het noodzakelijk om juist in verband met dit industriële potentieel toegang te hebben tot de overzeese markten waar de grondstoffen in voldoende hoeveelheden kunnen worden aangekocht, teneinde een verdere toeneming van de industriële productie te verzekeren. In de derde plaats blijkt uit bovenstaande gegevens, dat Europa, ondanks de vele voordelen die de Amerikaanse concurrent heeft uit hoofde van zijn grote rijkdom aan kapitaal, tot nu toe niet van deze markten is verdrongen. Ten slotte, en dit is de vierde kanttekening die wij hier kunnen plaatsen, zal ook compensatie gevonden moeten worden voor het door politieke omstandigheden wegvallen van de belangrijke markten in Oost-Europa. Uit de gegeven cijfers blijkt, dat deze compensatie tot nu toe niet heeft plaats gevonden. Voor de Verenigde Staten is dit probleem van geen belang, aangezien de Oost-europese markt een te verwaarlozen factor vormde in het gehele handelsverkeer. Voor de deelnemende landen klemt dit echter veel sterker, aangezien vóór de oorlog meer dan 10 pCt van de totale import van deze landen uit Oost-Europa kwam. Dit aandeel is thans tot een fractie gereduceerd.

Ten slotte wordt een groot deel van de daling van Europa's aandeel in de totale wereldexport veroorzaakt door de relatieve achteruitgang van het intereuropees verkeer. Ook vóór de oorlog was de belangrijkste oorzaak van het gesignaleerde proces in deze factor te zoeken. Bij

dit belangwekkende punt zullen wij wat langer stilstaan, aangezien het tevens het vraagstuk van de intereuropese handelsliberalisatie aan de orde stelt.

De liberalisatie van de handel.

Het is frappant, dat de intereuropese markt, die door liberaliserings- en andere maatregelen vergeleken met de markt in andere landen gemakkelijker toegankelijk is gemaakt, relatief weinig expansief is. Men is geneigd om hieruit te concluderen, dat de handelsliberalisatie van betrekkelijk ondergeschikte betekenis is geweest. Zoals bekend werden in 1950 voor het eerst in bilateraal verband de nodige liberalisatiemaatregelen getroffen, terwijl sedert Januari 1951 alle deelnemende landen verplicht zijn (behoudens die landen, die op grond van bijzondere omstandigheden een uitzonderingspositie innemen) om 60 pCt van hun invoer (berekend op basis van het jaar 1948) uit de overige deelnemende landen vrij toe te laten. Zij doen dit binnen het raam van een non-discriminatoire toegepaste liberalisatielijst.

Het is uiteraard nimmer te voorspellen hoe de intereuropese handel zich zou hebben ontwikkeld, indien deze liberalisatielijsten niet waren ingediend en indien ook de multilateralisatie achterwege was gebleven, doch het is wel merkwaardig, dat deze liberalisatie de bestaande verhoudingen nauwelijks heeft gewijzigd. Onderstaande tabel spreekt in dit verband voor zich zelf. Men ziet hieruit, dat de totale Europese export in de beide liberalisatiejaren zelfs nog in iets sneller tempo is toegenomen dan de export, welke op de gemeenschappelijke Europese markt een weg moest vinden.

TABEL 5.

Export in pCt van het jaar 1937 (= 100 pCt).

	Totale export van de deelnemende landen	Export van de deelnemende landen op de Europese markt
1937	100	100
1950	192	190
1951 (te halfj.)	250	246

De conclusie lijkt dan ook niet te gewaagd, dat de liberalisatiemaatregelen voor het intereuropese handelsverkeer van ondergeschikte betekenis zijn geweest. In ieder geval hebben zij geen relatieve verruiming van de Europese markt ten gevolge gehad.

De positie van Nederland.

Een vraag, die men na het voorgaande onwillekeurig stelt, is die naar de ontwikkeling van de Nederlandse handel in het licht van de hierboven geschetste omstandigheden. Een vergelijking met de ontwikkeling van de exportprestaties van het gehele Europese gebied, dat de deelnemende landen omvat, valt voor ons land bijzonder gunstig uit zoals onderstaande cijfers duidelijk demonstren.

TABEL 6.

Export in pCt van het jaar 1937 (= 100 pCt).

	Europa	Nederland
1937	100	100
1950	192	220
1951 (te halfj.)	250	283

Op het eerste gezicht is men geneigd dit als een bijzonder gunstig verschijnsel te zien omdat er uit blijkt, dat in de wedloop om de exportmarkten door Nederland bijzonder goede prestaties werden geleverd. Deze conclusie zou echter wat voorbarig zijn.

Hieronder zullen deze exportprestaties dan ook wat nader onder de loupe worden genomen. Allereerst is op

de bekende wijze, zoals ook reeds voor de Verenigde Staten en voor Europa werd gedaan, een „breakdown” gemaakt van de Nederlandse exportmarkt, uitgedrukt in percentages van de totale wereldexport.

Zoals men op grond van de reeds gegeven cijfers mocht verwachten, blijkt het, dat het aandeel van onze export in het wereldtotaal slechts een geringe wijziging heeft ondergaan.

Hadden wij in 1937 een aandeel van 2,61 pCt in de export van de gehele aarde, in 1950 bedroeg dit aandeel 2,46 pCt. In het eerste kwartaal van het jaar 1951 is het nog iets verder gedaald doch hier moet rekening worden gehouden met de ongunstige invloed van het seizoen, zodat het niet onmogelijk is dat latere kwartaalcijfers beter uitvallen. Voor de verdeling over de verschillende exportmarkten moge naar onderstaande tabel worden verwezen.

TABEL 7.

Nederlandse export in pCt van de totale wereldexport.

	Totaal	Export naar deelnemende landen	Export naar gebieden overzee	Export naar Oost-Europa	Export naar Amerik. gebieden
1937	2,61	1,68	0,51	0,18	0,24
1950	2,46	1,67	0,46	0,12	0,21
1951 (te kwart.)	2,41	1,59	0,46	0,14	0,12

Worden nu de vele klachten over te geringe exportprestaties en onvoldoende resultaten van de al of niet met grote kosten ondernomen „export drives” achteraf door deze cijfers niet gelogenstraft?

Wanneer wij bovenstaande tabel nader bestuderen blijkt, dat Nederland zijn gunstige resultaten praktisch voor het grootste deel heeft weten te bereiken door procentueel gelijkblijvende exportprestaties t.o.v. de deelnemende landen, wat in feite neerkomt op een relatief grote expansie op de Europese markt. In het voorgaande tóonden wij immers aan de hand van het nodige cijfermateriaal aan, dat deze markt binnen het kader van het geheel van steeds geringere betekenis wordt. Naarmate dit proces verder voortschrijdt — en niets wijst er op dat dit niet het geval zal zijn — zal het Nederland echter moeilijker vallen om zijn relatieve aandeel in deze totale Europese markt te blijven vergroten. Het komt immers hier op neer, dat, indien wij op dezelfde wijze als tot nu toe ons aandeel in de wereldexport handhaven, dit alleen mogelijk is, indien wij op een in betekenis afnemende markt een steeds groter aandeel ten behoeve van de Nederlandse export weten te veroveren. Dat aan deze „veroveringsmogelijkheden” grenzen zijn gesteld behoeft nauwelijks te worden betoogd. In dit opzicht zijn de cijfers dus niet zo rooskleurig als men op het eerste gezicht zou menen. De exportprestaties berusten dus op een betrekkelijk wankele basis.

Een land met een snel groeiende bevolking en een uitgebreid industrieel apparaat heeft in toenemende mate grondstoffen en voedingsmiddelen nodig van de markten overzee. Het zal dan ook in toenemende mate producten uit deze gebieden betrekken, die voor het op gang houden van het economisch leven van essentiële betekenis zijn. Dit is alleen mogelijk indien men deze markten met het eigen exportproduct weet te veroveren, aangezien alleen op deze wijze de aangekochte essentialia kunnen worden betaald. Vergelijken wij de Nederlandse exportprestaties in dit opzicht met die van Amerika of van de overige deelnemende landen dan valt een vergelijking ten nadele van ons land uit. Wij hebben ons relatief niet op deze markten kunnen handhaven. Daar komt dan nog bij, dat de resultaten ten aanzien van de overige markten in het Amerikaanse gebied ook ongunstig zijn, hoewel dit een lot is, dat wij met de andere Europese landen delen.

Ten slotte is het mogelijk om met behulp van bovenstaande tabel te onderzoeken in hoeverre de klacht juist is, dat Nederland zich te eenzijdig op de Europese markt concentreert en zijn export te weinig richt op de overige niet-Europese markten. Het blijkt inderdaad, dat wij ongeveer 67 pCt (1,67: 2,46) van onze export verzenden naar de deelnemende landen, terwijl uit tabel 4 berekend kan worden, dat het gemiddelde voor de overige deelnemende landen slechts 49 pCt bedraagt! Nu moet men hierbij echter wel bedenken, dat het Nederlandse exportpakket voor circa 47 pCt uit landbouwproducten bestaat, die voor een groot deel aan een beperkte markt gebonden zijn en gedeeltelijk ongeschikt voor vervoer naar gebieden buiten Europa (verse groente e.d.), terwijl de deelnemende Europese landen slechts voor 16 pCt landbouwproducten in hun exportpakket hebben opgenomen. Voor een zuivere vergelijking zou men dus uit de bewuste cijfers de landbouwproducten moeten elimineren om een overzicht van de spreiding van de export van industrieproducten te kunnen verkrijgen. In tabel 8 is dit gedaan.

De spreiding van de industriële export is bijzonder ongunstig. Nederland voert relatief veel minder industrieproducten naar de belangrijke expanderende grondstoffen

leverende gebieden overzee uit dan de overige Europese landen. Voor een land, dat een grootse industrialisatiepolitiek propageert, is dit geen gunstig teken.

TABEL 8.

Spreiding van de export van industrieproducten over de verschillende markten (1950).

	Bestemd voor Europese markt	Bestemd voor buiten-Europese markt	Totaal
Nederland ¹⁾	58,7 pCt	41,3 pCt	100 pCt
Overige belangrijke deelnemende landen (totaal) ²⁾ ..	44,3 pCt	56,7 pCt	100 pCt

¹⁾ Voor de eerste helft van 1951 bedroegen deze percentages respectievelijk 56,9 en 43,1.

²⁾ Voor de eerste helft van 1951 bedroegen deze percentages respectievelijk 48,5 en 51,5.

Resumerend kan dus worden vastgesteld, dat quantitief de Nederlandse exportprestaties vergeleken met de andere Europese landen bijzonder gunstig zijn. In kwalitatief opzicht zijn er echter verschillende ongunstige aspecten die er op wijzen, dat men zich niet al te zeer door de absolute exportprestaties moet laten misleiden.

³⁾ s-Gravenhage.

Drs J. WEMELSFELDER.

De economische toestand in Azië en het Verre Oosten

Wie de tot dusver betrekkelijk vruchteloze pogingen volgt van de Organisatie van de Verenigde Naties ten aanzien van internationaal-politieke vraagstukken, zoals de vermindering van de spanning tussen het Westerse en Oosterse blok, kan niet ontkomen aan een zeker gevoel van moedeloosheid. De vraag rijst wat de werkelijke betekenis is van de Organisatie der Verenigde Naties. Zal zij het lot ondergaan van de vorige Volkenbond en in roemloosheid van het wereldtoneel verdwijnen?

Degene, die met twijfel vervuld, het politieke werk van de Organisatie der Verenigde Naties volgt, doet goed kennis te nemen van de arbeid van dit lichaam op andere terreinen, bijv. van het werk, dat sinds jaren wordt gepresteerd op economisch gebied. Een reeks van belangwekkende publicaties moge daarvoor getuigenis afleggen. Zo de jaarlijkse rapporten van verschillende commissies en instanties over het economisch wereldgebeuren, het economisch leven in Europa, het economisch leven in Afrika, het economisch leven in Latijns-Amerika en het economisch leven in Azië en het Verre Oosten tenslotte ¹⁾. Het rapport van de E.C.A.F.E. ²⁾ — waaraan in dit artikel aandacht zal worden geschonken — over de economische toestand in Azië en het Verre Oosten (1950) is een belangwekkend document, dat een schat van gegevens inhoudt betreffende verschillende aspecten van de ontwikkeling aldaar. De landen, waarover het rapport gaat, behoren tot de zgn. minder-ontwikkelde gebieden.

In het afgelopen jaar is de toestand in die landen in Azië in zoverre gunstig te noemen, dat vergeleken met het jaar 1949, de productie, het transportwezen, de handels- en betalingsbalans vooruitgang vertonen. Van een normale, regelmatige ontwikkeling, zoals in het rapport van 1949 werd verwacht, kan helaas nog niet worden gesproken. De geboekte vooruitgang, met name in het bijzonder op het gebied van de handel, is in hoge mate toe te schrijven aan het Koreaanse conflict, dat een sterke stimulans betekent voor de wapeniging met haar vergrote vraag naar tal van grondstoffen. De exporten van de landen van Azië en het Verre Oosten zijn met niet minder — vergeleken met het jaar daarvoor — dan 21 pCt gestegen. Voor

het eerst na de tweede wereldoorlog vertoont de handelsbalans een surplus van ongeveer U.S. \$ 800 mln. Dit betekent derhalve een herstel van de vooroorlogse toestand, toen immers over het algemeen de grondstoffenproducerende landen gunstige handelsbalansen te zien gaven.

Wie echter de economische ontwikkeling in de E.C.A.F.E.-gebieden nader en dieper beschouwt, zal voor minder gunstige feiten worden geplaagd. Ten gevolge van de exportsurplussen zijn voor een belangrijk deel de betalingsbalansmoeilijkheden verdwenen. Helaas is het niveau, waarop de surplussen verkregen zijn, weinig bevredigend. De overschotten worden nl., behalve door de gestegen exporten, veroorzaakt door een aanzienlijke daling in de totale import, t.w. met 12 pCt in vergelijking met het jaar 1949. Deze daling is het gevolg geweest van hetzelfde verschijnsel, waaraan de stijging van de exporten voor een belangrijk deel kan worden toegeschreven: de versnelde wapeniging als gevolg van het Koreaanse conflict. De inspanning voor de defensie immers neemt een belangrijk deel van de kapitaalgoederen in beslag, die anders door de geïndustrialiseerde landen, zoals de Verenigde Staten en West-Europa, voor export beschikbaar kunnen worden gesteld. De teruglopende import heeft ongunstige gevolgen op reëel en monetair gebied.

Het gebrek aan kapitaalgoederen vormt een ernstige belemmering voor de rehabilitatie en de verdere ontwikkeling van de E.C.A.F.E.-gebieden. Hoewel de productie, vergeleken met 1949, is toegenomen, is het peil daarvan over het algemeen nog altijd lager dan vóór de oorlog.

Op monetair gebied resulteert de daling van de import in een verzwakking van de deflatoire krachten, die tezamen met de stijging van de export, tot inflatoire tendenties aanleiding geven. Dit terwijl in vele landen van de E.C.A.F.E. begrotingstekorten reeds een bron van inflatie vormen.

Zo worden de E.C.A.F.E.-gebieden geconfronteerd met een toestand van armoede temidden van overvloed, nl. armoede aan goederen naast betrekkelijke rijkdom aan buitenlandse valuta, resulterend uit gunstige handelsbalansen.

Het is goed dit alles te bedenken, wanneer men kritische geluiden hoort over de ontwikkeling van de grondstoffen-

¹⁾ Naast deze periodieke rapporten publiceren de E.C.O.S.O.C. en andere organen van de U.N.O. nog tal van andere studies op economisch en sociaal gebied.

²⁾ „Economic Commission for Asia and the Far East”.

prijzen, in Amerika vooral, maar ook in Europa. In brede lagen, in de overheids- zowel als in de particuliere sector, klaagt men over de steeds stijgende prijzen van rubber, tin, copra, sisal enz. Het is waar, dat aanvankelijk de ruilvoet ten opzichte van de geïndustrialiseerde landen, is verbeterd. De schaarste aan voor de export beschikbare goederen naar de minder-ontwikkelde gebieden, heeft echter langzamerhand de „terms of trade” weer ongunstig beïnvloed. Het gaat bij de E.C.A.F.E. en andere minder-ontwikkelde gebieden tenslotte niet om hoge opbrengsten van de export, maar om de goederen, die met de export-opbrengsten kunnen worden verkregen en zo hard nodig zijn, zowel voor de consumptie als de productie in de betrokken landen. Het teruglopen van de import in de grondstoffenproducerende landen doet in beginsel het voordeel van de gunstige exportopbrengsten teniet. Helaas is het eenvoudiger deze zaken te constateren, dan daarvoor een oplossing te vinden.

De oplossing hangt nl. samen met die van dat andere, uitermate moeilijk, thans nog onoplosbaar vraagstuk van de vermindering van de bewapening in de machtige landen der wereld. Het vraagstuk is zelfs nog ingewikkelder, omdat hier niet alleen sprake is van een eenzijdige causaliteit. De zaak immers is, dat het voortduren van een lage toestand van welvaart, in de minder-ontwikkelde gebieden op zijn beurt aanleiding geeft tot spanningen, die wederom stimuli zijn voor de bewapeningsinspanning bij de grote mogendheden. Op het ogenblik wordt aan de defensie top-prioriteit gegeven, nauwelijks geringer prioriteit dient eigenlijk te worden gegeven aan de ontwikkeling van de „underdeveloped countries”, met haar enorme potentie tot verzachting of versterking van de sociale en politieke spanningen in de wereld.

Kan het Koreaans conflict met zijn gevolg op de economische toestand in de wereld en in de E.C.A.F.E.-gebieden in het bijzonder betrekkelijk als een tijdelijke factor worden beschouwd, er zijn factoren van permanent aard, die de ontwikkeling in bedoelde gebieden beïnvloeden.

In de minder-ontwikkelde gebieden staan twee categorieën van feiten tegenover elkaar. Zoals bekend zijn deze gebieden overwegend agrarisch van structuur. Ongeveer 60 à 75 pCt van de werkzame bevolking is betrokken in de landbouw, tegenover respectievelijk 14 en 5 pCt in de Verenigde Staten van Amerika en Groot-Brittannië. Vergelijkt men de opbrengst per persoon over de wereld als geheel met die in de Aziatische landen, dan komt men tot de ontstellende ontdekking, dat de productiviteit in de Aziatische landen ongeveer de helft bedraagt van het wereldgemiddelde. Dit terwijl de opbrengst per ha niet noemenswaardig van elkaar verschilt. Uit deze gesteldheid volgt, dat voor een gelijke opbrengst per ha in de Azia-

tische landen méér arbeiders benodigd zijn dan in de hoger-ontwikkelde gebieden. Hier heeft men te maken met het verschijnsel van de verborgen werkloosheid. Er is getaxeerd, dat ongeveer 20 à 25 pCt van de in de landbouw in de minder-ontwikkelde gebieden werkzame bevolking kan worden gemist, zonder dat de opbrengst per ha achteruit hoeft te gaan.

Geringe productiviteit en verborgen werkloosheid staan aan de ene kant. Aan de andere kant is daar het verschijnsel van de toenemende bevolking, die voor de Aziatische landen op 1 à 1½ pCt wordt geschat. Dit betekent, dat per jaar voor ongeveer 10 à 15 miljoen mensen meer moet worden geproduceerd. Tenzij de productie adequaat kan worden opgevoerd, zal de toeneming van de bevolking noodzakelijkerwijs een verdere daling van het welvaartspeil tot gevolg hebben met daaraan annex het verschijnsel van een ernstige werkloosheid.

Hierbij bedenke men, dat het welvaartspeil in de minder-ontwikkelde gebieden niet hoog kan worden genoemd. Een aanwijzing van de stand van de welvaart geven de cijfers betreffende het nationaal inkomen per hoofd van de bevolking in diverse gebieden van de wereld (1949):

Noord-Amerika	\$ 1.100
Oceanië	„ 560
Europa	„ 380
U.S.S.R.	„ 310
Zuid-Amerika	„ 170
Azië	„ 50

Illustratief is verder, dat Azië met meer dan de helft van de wereldbevolking slechts een tiende vertegenwoordigt van het totale inkomen van de wereld. Daarnaast neemt Noord-Amerika met een tiende van de wereldbevolking 45 pCt van het wereldinkomen voor haar rekening. Geringe productiviteit enerzijds met de bevolkingstoename anderzijds, de dreiging van een massa-werkloosheid, indien niet tijdig maatregelen worden genomen, voorts vormen de grondmoelijkheden in de minder-ontwikkelde gebieden, ook in Azië en het Verre Oosten.

De ontwikkeling in de E.C.A.F.E.-gebieden in 1950, voor zover zij betrekking heeft op een stijging van de productie en van de opbrengst van de export, mag als gunstig worden aangemerkt. Zij versluiert echter niet de ernstige problemen, die op korte zowel als op lange termijn, om oplossing vragen. Op korte termijn gaat het om de omzetting van de exportsurplussen in voor de rehabilitatie en de verdere economische ontwikkeling benodigde goederen. Op lange termijn wachten de opvoering van de productiviteit in de minder-ontwikkelde gebieden ter opvang van de bevolkingstoename, het vermijden van massa-werkloosheid en de opvoering van de welvaart tot een redelijke hoogte, op nader onderzoek en oplossing.

's-Gravenhage.

KHOUW BIAN TIE.

De Engelse botermarkt

Dat Engeland verreweg de grootste importeur ter wereld is van boter, en eveneens van kaas, eieren en vlees, is algemeen bekend. Minder bekend echter is het feit, dat de omvang van de uitvoer van veeteeltproducten naar Groot-Brittannië over het algemeen de laatste jaren aanzienlijk kleiner is dan vóór 1940.

Weliswaar geldt dit niet in dezelfde mate voor alle producten. Ja, er zijn er zelfs, zoals o.a. kaas en melkpoeder, waarvan de invoer groter is dan in de jaren 1936/38. Maar als geheel genomen, blijft de Engelse import de laatste jaren aanmerkelijk beneden het vooroorlogse peil. Zeer zeker geldt dit voor de boter, waartoe wij ons in dit artikel in hoofdzaak willen bepalen:

Engelands behoefte aan boter is al sinds jaren enorm groot. Ten tijde van de eeuwwisseling¹⁾ importeerde het reeds niet minder dan 175.000 ton per jaar. Sindsdien is de betekenis van Groot-Brittannië voor de internationale boterhandel, zowel absoluut als relatief, nog voortdurend toegenomen. In de crisisjaren steeg Engelands aandeel in de wereldimport van boter tot niet minder dan 84 pCt, terwijl, naar hoeveelheid gerekend, in 1936 met bijna 495.000 ton het maximum werd bereikt.

Dat ook in de jaren na de tweede wereldoorlog weer heel wat boter naar Engeland gaat, al haalt het kwantum

¹⁾ H. J. Frietema, Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en Koloniale boter, blz. 4.

bij verre na niet dat van vóór 1940, moge blijken uit het volgende staatje, dat grotendeels is ontleend aan een artikel van Gibson²⁾.

Productie en invoer van boter in Engeland.

jaar	invoer	eigen productie	totaal	eigen productie in pCt van het totaal
in 1.000 tonnen				
1935/1938	478	22	500	4
1947	216	7	223	3
1948	272	8	280	3
1949	318	10	328	3
1950	335	10 ¹⁾	345	3

¹⁾ Geschat.

Gibson werkt bij zijn cijfers met long tons (1016 kg of 20 cwts). Gemakshalve hebben wij die cijfers ongewijzigd overgenomen. Veel verschil met metrieke tonnen maakt het trouwens niet, namelijk maar 1,6 pCt. Zo was volgens continentale maatstaf de invoer van boter in Engeland in 1950 ruim 340.000 ton. Voorts zij opgemerkt, dat onder de eigen, dus Britse, productie van boter niet die van de boerderijen is opgenomen. Aan het algemene beeld, dat het Engelse volk voor boter nagenoeg geheel op aanvoer van buiten is aangewezen, doet dit echter niets af. Dit zal naar alle waarschijnlijkheid voorlopig ook wel zo blijven. Want wel wordt er de laatste jaren in Engeland aanzienlijk meer melk gewonnen dan vóór 1940, maar het verbruik van drinkmelk is, mede door de gevoerde propaganda, zodanig toegenomen — het Engelse volk is, wat men noemt, meer „milk-minded” geworden —, dat er voor de bereiding van boter weinig overschiet. Trouwens, daarvoor is — gezien de prijs, die de Engelse boeren ontvangen — de melk van eigen bodem ook te duur.

Uit het staatje van Gibson blijkt, dat de import de laatste jaren toenemende was, maar dat deze het peil van de jaren 1935/1938²⁾ nog lang niet bereikte. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te voeren. De voornaamste is wel, dat na 1945 de aanvoer uit de zgn. „andere landen” nagenoeg geheel is opgehouden. Uit het volgende staatje, overgenomen uit een artikel van Moltesen, de Deense landbouwconsulent te Londen³⁾, blijkt dit heel duidelijk.

herkomst	voor de oorlog		1949		1950	
	1.000 ton	in pCt van totaal	1.000 ton	in pCt van totaal	1.000 ton	in pCt van totaal
Denemarken	115	22	94	28	126	35
Australië	92	17	72	21	66	18
Nederland	29	6	16	5	15	4
Nieuw-Zeeland	137	26	135	40	128	36
Andere landen	107	20	1	—	—	—
Totale invoer	480	91	318	94	335	93
Binnenl. productie ..	46	9	20	6	25	7
Totale aanbod	526	100	338	100	360	100

Moltesen komt dus tot iets hogere cijfers voor de binnenlandse productie dan Gibson — dit zit vermoedelijk in de boerenboter —, maar overigens is het totale beeld nagenoeg hetzelfde.

Uit bovenstaande cijfers komt o.a. naar voren, dat Nieuw-Zeeland niet veel minder en Denemarken in 1950 zelfs meer leverde dan voor de oorlog. Daarentegen blijft Australië achter en komt ook Nederland lager. Wat trouwens ook geen wonder is, want in de crisisjaren was als gevolg van de moeilijkheden op de Duitse markt onze export van boter naar Engeland sterk opgedreven en zo-doende enigszins abnormaal van karakter.

Maar het wegblijven van de boter uit de andere landen is toch wel de voornaamste reden van de vermindering van de Engelse import.

Welke deze landen zijn? Wie de Britse handelsstatistiek over 1938 opslaat, vindt daarbij zelfs Japan. Maar de belangrijkste zijn toch wel de Baltische landen, Litauen, Letland en Estland, voorts Zweden, de Sovjet-Unie, Finland en Polen. Dat zijn dus alle landen rondom de Oostzee, die om politieke of om andere redenen zijn uitgevallen als leveranciers van boter aan Groot-Brittannië. Weliswaar was het kwantum van ieder land doorgaans niet meer dan 10.000 ton per jaar, maar met elkaar leverden deze en de andere, hier niet genoemde, landen — w.o. Argentinië — destijds toch 20 pCt van het totale aanbod. Zodat Engeland over heel wat minder boter kan beschikken, nu enkel de drie grote leveranciers, plus Nederland, zijn overgebleven.

Ook het karakter van de handel is heel anders geworden. Waren het vroeger de importeurs, die kochten en werd de prijs bepaald door vraag en aanbod, thans is het de Engelse Overheid, die als enige importeur optreedt. Het Engelse Ministerie van Voedselvoorziening is nu de koper van vlees, boter, kaas en eieren. Het wenst ge-centraliseerde verkoop en onderhandelt enkel met de regeringen van andere landen of met representatieve lichamen. Voorts verzorgt het in het binnenland de verkoop aan de kleinhandel en bepaalt de prijs, alsmede de grootte der rantsoenen. Kortom, onder het regiem van Labour is de voedselvoorziening in hoge mate staatszaak geworden.

Ten einde zoveel mogelijk zeker te zijn van voldoende aanvoer, sloot de Engelse Regering met de exporterende landen bij voorkeur overeenkomsten af voor een reeks van jaren, zgn. „long term”-contracten. Daarbij verzekerde Engeland zich doorgaans van een hoog percentage van de export van zijn leveranciers. Zo contracteerde het met Australië en Nieuw-Zeeland (boter, kaas en vlees), met Argentinië (rundvlees) en met Denemarken (boter, bacon en eieren).

In de Deens-Engelse overeenkomst, die op 30 Juni 1949 werd gesloten, werd bijvoorbeeld bepaald, dat Denemarken zou leveren en Engeland afnemen in het tijdvak van 1 October 1949 tot 30 September 1955 75 pCt van de totale jaarlijkse Deense boterexport, maar niet meer dan 116.800 ton per jaar. Voorts werd de prijs gesteld op 271 sh 6 d per cwt (50,8 kg) f.o.b. voor het eerste jaar, maar deze kon per 1 October 1950 en per deze datum in ieder der volgende verdragsjaren met 7½ pCt, zowel naar boven als naar beneden, worden gewijzigd.

Evenwel, in September 1949 devalueerde het Engelse pond, zodat Denemarken, evenals de andere exportlanden, daarna voor zijn producten betaling ontving in gedevalueerde valuta. Ongetwijfeld een belangrijke schade-post.

Een nog grotere teleurstelling volgde. Want toen in de herfst van 1950 over de prijs van de Deense boter voor het volgende verdragsjaar werd onderhandeld, bleek Engeland niet alleen niet 7½ pCt meer te willen geven — in Engelse valuta —, maar zelfs tot geen enkele concessie bereid te zijn. Trouwens, deze starre houding gold niet alleen tegenover Denemarken, maar eveneens contra de andere landen, die zuivelproducten en vlees leverden. Zelfs probeerde Engeland in een tijd, dat de prijzen op de wereldmarkt sterk stijgende waren, o.a. door het in Korea uitgebroken conflict, deze voor zijn aankopen nog te drukken. Zo wilde het de prijs van het Argentijnse vlees, die ruim £ 97 per long ton had bedragen, zelfs tot £ 90 verlagen. Het gevolg was, dat Argentinië, dat een verhoging van 43 pCt verlangde, zodat het in Argentijns geld evenveel zou beuren als vóór de devaluatie van het pond

¹⁾ J. M. Gibson, „Australian butter and the United Kingdom market”. „The Farm Economist”, Oxford. Vol. VI, no 8 (1950).

²⁾ P. A. Moltesen, „Det Forenede Kongeriges Forsyning med Levnedsmidler”. Landbr. Meddelelser, 31 Mei 1951, no 22.

sterling, in Juli 1950 de uitvoer van vlees naar de Engelse markt stop zette.

Deze vrees van de Engelse Regering om in hogere prijzen te moeten toestemmen, is overigens wel te begrijpen. Want als ook maar aan één land concessies werden gedaan, dan konden die aan andere landen, zelfs voor andere producten, moeilijk meer worden geweigerd. Bovendien bracht de politiek tot het geven van subsidies op levensmiddelen, om de kosten van het levensonderhoud laag te houden — voor 1950/51 gelimiteerd op £ 410 mln of niet minder dan f 4.362 mln —, met zich, dat hogere importprijzen zwaardere lasten op de Britse Schatkist zouden leggen of dat de levensmiddelen duurder zouden worden.

* *

Het is Engeland gelukt om gedurende 1950 de prijzen voor de ingevoerde vlees- en zuivelproducten op het oude peil te houden. De exportlanden moesten dus de lasten dragen. Het gevolg van deze politiek was niet direct een geweldige vermindering van de import, maar deze steeg niet in dezelfde verhouding als de rantsoenen. In plaats van aan zijn leveranciers meer te betalen, werden daarop de voorraden opgebruikt. „The Economist” van 24 Februari 1951 wijdde hieraan een interessant artikel (over „Food stocktaking”), waarin de vermindering der voorraden en de reacties van de exporterende landen werden besproken.

Voor de boter, om tot het voornaamste onderwerp van dit artikel terug te keren, was in 1950 nog geen sprake van vermindering van de aanvoer. Deze steeg zelfs nog iets als gevolg van groter aanbod uit Denemarken. Maar wat voor de toekomst wel van belang is: zowel in Australië, als in Nieuw-Zeeland en Denemarken werd in 1950 de boterrantsoenering afgeschaft. Als gevolg hiervan steeg het verbruik in het eigen land en bleef er minder voor de uitvoer beschikbaar.

Terecht heeft „The Economist” zich dan ook afgevraagd, of het van de Engelse Regering wel verstandig is geweest om minder te bieden dan volgens de „long term”-contracten mogelijk was. Het gevolg is namelijk geweest, dat de exporterende landen hierdoor verbitterd werden en zich — zo mogelijk — van de Engelse markt afwendden. Zo staakte Argentinië gedurende negen maanden de vleesexport en levert Nederland bijvoorbeeld geen eieren meer.

Maar bovendien bleek in 1951 de aanvoer van diverse producten veel kleiner te zijn dan in 1950. Een sprekend voorbeeld leveren wel de eieren. In de eerste negen maanden van 1950 bedroeg de invoer 138 miljoen dozijn; in hetzelfde tijdvak van 1951 daarentegen slechts 79 miljoen.

Voor de boter is het verschil niet zo groot, maar niettemin is er een duidelijke daling, hetgeen uit het volgende staatje is te zien.

Engelse boterinvoer in Januari t/m September.

(in 1.000 cwts)

	1950	1951
Denemarken	1.949,5	1.778,5
Nederland	255,9	233,9
Australië	1.137,3	656,8
Nieuw-Zeeland	2.250,2	2.306,8
Andere landen	3,2	46,5
Totaal	5.596,1	5.022,5

Voorals Australië leverde dus minder, een gevolg van een kleinere productie, maar vooral van het toegenomen verbruik in het land zelf. Dit steeg van 11,4 kg per inwoner in 1949/50 tot 13,7 kg in 1950/51 ⁴⁾. Daarentegen werd in Engeland met ingang van 9 September jl. het boterrantsoen, dat gedurende enkele maanden van 1950

6 ounces bedroeg, verminderd van 4 tot 3 ounces (85 gram).

* *

Stellig is Engeland in 1950 niet gelukkig geweest met zijn invoerpolitiek. Weliswaar lijkt de aanvoer door de „long term”-contracten verzekerd, maar wanneer de prijs voor de exporterende landen verliesgevend wordt, dan vermindert toch de export. Hetzij in eens of langzamerhand, zoals bij de boter het geval is. En hoewel sindsdien de prijzen zijn verhoogd, zoals voor de Deense boter en bacon nu al tweemaal binnen een jaar tijds, blijft het een open vraag, of het effect hiervan even groot zal zijn als bij een vlotter toegeven mocht worden verwacht.

Overigens is momenteel de Engelse financiële positie heel moeilijk. Vandaar, dat voor diverse artikelen de invoer wordt beperkt. Het schijnt echter niet in de bedoeling te liggen voor producten als boter en bacon, die tot de grondstoffen worden gerekend, aan de import belemmeringen in de weg te leggen. Dit is begrijpelijk, omdat er zowel aan boter als aan bacon (vlees) in Engeland thans een groot gebrek bestaat.

Maar aan de andere kant dient niet te worden vergeten, dat de boterinvoer een grote post uitmaakt op de Engelse handelsbalans. Zo vergde deze invoer in 1950 al een bedrag van ruim £ 90 mln, tegen £ 50 mln, bij een veel grotere hoeveelheid, in 1938. Waarbij nog een aardig bedrag aan subsidie komt (in 1950/51 begroot op £ 40,2 mln) om de binnenlandse kleinhandelsprijs laag te houden.

Hieruit volgt, dat de positie van en de vraag naar boter in Engeland door de subsidie een kunstmatige is. De boter is nergens ter wereld zo goedkoop. De subsidie, vorig jaar een shilling per pond, dat is f 1,17 per kg, en nu nog 9¼ pence (f 0,90 per kg) draagt daar belangrijk toe bij, evenals het feit, dat Engeland steeds inkoopt tegen prijzen die aanmerkelijk lager liggen dan die, welke andere landen betalen. Niettemin is door de beperkte invoer het verbruik van boter thans belangrijk lager dan vroeger, terwijl dat van margarine aanmerkelijk is gestegen. In 1938 bijvoorbeeld bedroeg de consumptie per hoofd der bevolking: boter 10,9 kg, margarine 4,5 kg. In de oorlogsjaren steeg het verbruik van margarine tot 7,9 kg, terwijl dat van boter tot op een derde (3,4 kg) terugliep. Na het einde van de vijandelijkheden was het verloop als volgt ⁵⁾:

	boter	margarine
1946	4,790 kg	6,820 kg
1947	5,040 „	6,600 „
1948	5,570 „	7,840 „

Voorals in 1950 is het verbruik van boter verder belangrijk gestegen, zoals kan worden afgeleid uit de volgende totaalcijfers ⁶⁾.

	1949	1950
verbruik van boter	310.000 ton	380.000 ton
verbruik van margarine	422.000 „	394.000 „

Intussen is het boterrantsoen thans aanmerkelijk lager. En hoe de verhouding tussen het verbruik van boter en margarine (waarop minder subsidie wordt gegeven, nl. thans 3¼ d per lb) zou zijn bij vrije handel en afschaffing van de rantsoenering en de subsidies, kan met geen mogelijkheid worden voorspeld.

* *

Er is reeds op gewezen, dat de Engelse Regering in 1950 niet bereid was toe te geven aan de aandrang om de importprijzen voor boter te verhogen. Zij speculeerde er daarbij op, dat de toenemende productie in de exportlanden ten slotte zou leiden tot een aanzienlijke prijsdaling,

⁴⁾ Zie „Landbruksraadets Meddelelser”, no 37, 13-September 1951, blz. 868.

⁵⁾ „Dairy Produce”, Commonwealth Economic Committee, Maart 1950.

⁶⁾ „Landbouwwereldnieuws”, 7 Juli 1951.

zodat de subsidie kon worden verlaagd zonder nadeel voor de Engelse consument.

Deze speculatie ging niet op. Eind April 1951 moest Engeland zowel aan Denemarken als aan Australië en Nieuw-Zeeland een verhoging van $7\frac{1}{2}$ pCt toestaan (met terugwerkende kracht voor het gehele handelsjaar 1950/51). Ook Nederland profiteerde hiervan.

Sindsdien heeft Denemarken voor het nieuwe verdragsjaar opnieuw een verhoging van $7\frac{1}{2}$ pCt er door weten te krijgen. De onderhandelingen gingen ditmaal heel wat vlotter dan in het najaar; dit wijst er op, dat de Engelsen hebben ingezien, dat zij het inzake de boterprijs niet alleen voor het zeggen hebben.

Intussen, de jongste Deens-Engelse afspraak werd nog tijdens het Labour-bewind gemaakt. De andere boter-exporterende landen zullen dus met de huidige Regering moeten gaan praten. En waar deze de Engelse financiële positie in de somberste kleuren afschildert en zelfs spreekt van „bankroet”, zal ze wel niet veel voor duurdere boter voelen.

Toch is het voor de internationale zuivelmarkt te hopen, dat er overeenstemming wordt bereikt. Want niet alleen, dat Engeland verreweg de grootste afnemer ter wereld is, maar bovendien is het welhaast het enige land, dat constant — jaar in, jaar uit en vooral, het gehele jaar door — in onbepaalde hoeveelheden boter invoert. Dat geeft een zekerheid, die andere landen, die enkel kopen als de eigen productie tekort schiet, nimmer kunnen geven. Daardoor kan de internationale boterhandel Engeland nooit missen, ook al betaalt het prijzen, die, althans naar Nederlandse begrippen, veel te laag zijn.

Voorburg.

Ir M. K. HYLKEMA.

BOEKBESPREKING

De Nederlandse converteerbare obligatie, Publicatie van de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam. H. E. Stenfert Kroesé N.V., Leiden 1951, 153 blz., f 10 ingen.

Dat nog niemand eerder grondig over de converteerbare obligatie in Nederland heeft geschreven, komt niet door zeldzaamheid van deze financieringsvorm in ons land; zij is een eeuw oud. Een der eerste grote emissies van die aard was de f 6.667.000 „prioriteitslening” van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in 1870. De studie omvat een onderzoek naar achtergrond, voorwaarden en afloop van 55 Nederlandse emissies van converteerbare obligaties in 1917-1949, tegen de achtergrond van de beginselen van de moderne financieringsleer, en uit dit onderzoek worden de nodige lessen getrokken, waarmee de praktijk en de theorie hun voordeel kunnen doen.

De converteerbare obligatie behoort tot de hogeschoolstukjes van de financieringskunst. In verreweg de meeste gevallen is de uiteindelijke conversie de vooropgezette bedoeling der onderneming, die „tijdelijk” kapitaal aantrekt en dat gebruikt voor permanente kapitaalbehoeften. Dan komt het er voor de onderneming op aan de conversie zoveel mogelijk te bespoedigen, waarbij men de moeilijkheid ondervindt, dat de bezitter der convertible de conversie meestal zo lang mogelijk uitstelt, tenzij de conversie hem een veel beter rendement bezorgt. Het feit van de conversie levert hem geen koerswinst op. De conversieperiode mag dus niet eindeloos lang worden, maar zij mag ook niet zo kort zijn, dat de belegger de optie niet de moeite waard vindt.

Tot de conclusies van het onderzoek behoren de opmerkingen, dat de converteerbare obligaties veelal kind van

de nood zijn, en dat de techniek van deze obligaties (met name de spoedig ingaande *periodieke* aflossing) veelal te veel is overgenomen van de gewone obligatie. Het recht op *vervroegde* aflossing is voor de onderneming essentieel, om conversie te kunnen forceren, maar dat recht mag niet worden misbruikt om het conversierecht illusoir te maken.

De afloop van de tussen 1917 en 1940 geëmitteerde converteerbare obligaties was teleurstellend.

in aandelen werd geconverteerd..	21 pCt
afgelost en ingekocht werd :.....	59 pCt
nog uitstaand	7 pCt
op andere wijze verdwenen (reorganisatie, verlies etc.)	13 pCt
	<hr/> 100 pCt

Het teleurstellende ligt niet in het verlies, want uit de cijfers blijkt wel, dat het merendeels gezonde ondernemingen zijn geweest, die van dit financieringsmiddel gebruik hebben gemaakt in jaren, waarin hun aandelen niet hoog stonden; de teleurstelling ligt in het geringe conversiepercentage.

De schrijvers wijzen ook op de voordelen van deze vorm, onder andere dat men langs deze weg de obligatiebeleggers steun kan doen geven aan de aandelenmarkt, en dat men de aandeelhouders der betrokken onderneming de schade van een aandelenemissie tegen een slechte koers bespaart.

De waarde van deze publicatie ligt niet alleen in de opmerkingen over de converteerbare obligatie; evenzeer in de heldere belichting van algemene financieringsbeginselen, waardoor dit boek goede lectuur voor de economist is geworden. De rustige en ondubbelzinnige stijl van de redactie (J. J. de Liefde, die tevens het onderzoek leidde en Dra E. Hijmans) dragen daartoe bij. De Stichting is toe te wensen, dat zij in haar toekomstige publicaties in dezelfde mate het evenwicht zal weten te bewaren tussen gespecialiseerde onderzoekingen en algemene beschouwingen.

Het is verheugend, dat de Amsterdamse school met deze eerste publicatie van haar Stichting Economisch Onderzoek, door een onderwerp uit de financiering van de onderneming te kiezen, het werk van wijlen N. J. Polak voortzet. Zijn naam is helaas niet vermeld op de beknopt gehouden lijst van geraadpleegde literatuur.

Overveen.

Dr F. W. C. BLOM.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De voortgaande aanwas van de Nederlandse deviezenvoorraad leidt, in zoverre het bedrijfsleven hierdoor méér credit of minder debet komt te staan bij de banken, via een voortdurende toevloeiing van liquide middelen naar deze instellingen, zowel tot een ruime geldmarkt als een ruimer financiering van de Schatkist.

De marktdisconto's bleven hierdoor ook gedurende de verslagweek gehandhaafd op het lage niveau der laatste weken, met percentages opklimmend van 1 pCt voor Decemberpapier tot $1\frac{7}{16}$ pCt voor September/October 1952-papier.

Het Rijk was ook ditmaal in staat wederom een gedeelte van het bij de circulatiebank ondergebrachte papier, nl. f 31 mln, af te lossen, waarnaast het zijn creditsaldo in rekening-courant met f 72 mln kon verhogen.

De kapitaalmarkt.

Het koersniveau op de aandelenmarkt vertoonde ge-

urende de verslagweek nog slechts weinig herstel van de daling, die het na de A.K.U.- en Unilever-emissies onderging. De gebruikelijke argumenten, waarmede het publiek tot aandelenbelegging kan worden bewogen, zoals de zwakke positie van de gulden, het lage rendement van obligaties enz., zijn thans weinig bruikbaar meer. Het deze week ingediende wetsontwerp tot verlenging van de dividendstop met drie jaar is evenmin op te vatten als een hausse-motief voor aandelenbelegging. De prijsstijging, die wel aanleiding was en is tot loonronden, mag geen aanleiding geven tot „dividendronden”, aldus de kern van dit voorstel, dat past in een systeem, waarbij het reële inkomen van aandelenbeleggers, huiseigenaren en in het algemeen van de middelhoge inkomensgroepen fungeert als sluitpost bij het brengen van de offers, die in ons land moeten worden gebracht.

	7 Dec. 1951	14 Dec. 1951
Aand. indexcijfers.		
Algemeen	144,3	143,5
Industrie	206,1	205,0
Scheepvaart	172,4	170,5
Banken	121,8	122,1
Indon. aandelen	45,8	45,7
Aandelen.		
A.K.U.	162 $\frac{1}{2}$	158 $\frac{1}{2}$
Philips	166 $\frac{1}{2}$	167
Unilever	180	181 $\frac{3}{4}$
H.A.L.	181 $\frac{1}{2}$	177 $\frac{1}{2}$
Amsterdam Rubber	93 $\frac{1}{2}$	95 $\frac{1}{2}$
H.V.A.	100 $\frac{3}{4}$	99 $\frac{1}{2}$
Kon. Petroleum	287	284
Staatsobligaties.		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	70 $\frac{3}{4}$	71 $\frac{1}{2}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	85 $\frac{5}{8}$	85 $\frac{5}{8}$
3 pCt Invest. certif.	87 $\frac{11}{16}$	87 $\frac{7}{8}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt 1951	93	92 $\frac{7}{8}$
3 pCt Dollarlening	96	96

J. C. B.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden gulden).

Data	Munt en muntmateriaal	Vorderingen en geïswaardigde papieren, luidende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaal-middelen	Vorderingen in gulden, voortvloeiende uit betalings-accorden	Voorschotten in rekening courant
12 Nov. '51	1.201.432	980.900	5.822	306.623	220.338
19 Nov. '51	1.201.449	819.305	6.484	297.077	219.807
26 Nov. '51	1.201.042	889.428	7.143	289.898	220.975
3 Dec. '51	1.201.132	941.344	7.511	283.077	204.361
10 Dec. '51	1.200.732	999.840	8.056	281.109	202.358
17 Dec. '51	1.204.626	827.812	8.658	244.281	209.398

Saldi in rekening courant*

Data	Bankbiljetten in omloop	Totaal	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Saldi voortvloeiende uit betalings-accorden	Andere saldi van niet-ingezetenen
12 Nov. '51 ..	2.806.237	2.340.529	39.170	1.745.366	234.106	113.570
19 Nov. '51 ..	2.807.007	2.299.490	40.902	1.745.366	209.662	113.238
26 Nov. '51 ..	2.843.312	2.325.305	46.664	1.745.362	226.143	113.469
3 Dec. '51 ..	2.908.654	2.296.239	25.612	1.762.343	244.622	113.726
10 Dec. '51 ..	2.843.001	2.399.097	97.919	1.762.343	260.076	113.736
17 Dec. '51 ..	2.855.889	2.334.429	139.758	1.762.343	148.914	111.344

RECENTE ECONOMISCHE PUBLICATIES

Het Schuman-plan, door P. R. Bentz van den Berg. Economische Liga voor Europese Samenwerking 1951, 59 blz., f 0,75.

Schets der bedrijfseconomie, door B. van der Meer. Stenfort Kroese 1951, 204 blz., f 9,80.

Psychologie der reclame, door Dr F. Roels. Becht. 2e herz. druk 1951, 339 blz., f 24,75.

De administratie als hulpmiddel bij het bedrijfsbeheer, door Drs M. J. van der Ploeg. Bedrijfseconomische vakstudies 1, derde druk, N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn 1951, 187 blz., f 11.

Samenwerking in de onderneming. Practische toelichting op de Wet op de Ondernemingsraden, door Mr W. F. de Gaay Fortman en D. W. Ormel. T. Wever 1951, 60 blz., f 1,50.

Optimale belastingdruk, door Dr P. C. van Traa. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Rijks Universiteit te Groningen op 1 December 1951. J. B. Wolters 1951, 23 blz., f 1,25.

De successiebelasting en het eigendomsrecht, door G. Meijling. Openbare les, gegeven bij het aanvaarden van het ambt van lector in de notariële wetenschap aan de Gemeente Universiteit te Amsterdam op Vrijdag 7 December 1951. Tjeenk Willink 1951, f 1.

Leidraad bij de belastingstudie, door J. B. J. Peeters, A. Meering en C. van Soest. Deel II. S. Gouda Quint—D. Brouwer, 2e geheel herziene en tot September 1951 bijgewerkte druk, 460 blz., f 9,75.

Suriname en zijn buurlanden. Lichtplekken in het oerwoud van Guyana, door Dr G. J. Kruyer. J. A. Boom & Zoon; Meppel 1951, 285 blz., f 6,90.

Welvaart en zielental. Critische beschouwingen over het Nederlandse bevolkingsvraagstuk, door W. Romijn. Nederlandse Vereniging voor Sexuele Hervorming 1951, 75 blz., f 0,65.

Nieuw land. Overzicht van onze landaanwinning; door Ir A. G. Bruggeman. Met 11 kaartfig. D. A. Daamen's Uitg. Mij 1951, 88 blz., f 2,40.

Land tenure symposium Amsterdam 1950. Tropical Africa—Netherlands East Indies before the second world war. Organised by the Afrika Instituut, Leiden, 26-28 October 1950. Universitaire Pers, Leiden 1951, 151 blz., f 5,90.

United Nations, Department of Economic Affairs, New York 1951:

World economic report 1949—1950, 247 blz., f 10,50.

Review of the economic conditions in the Middle East (Supplement to World economic report 1949—1950), 84 blz., f 4,20.

Review of economic conditions in Africa (Supplement to World economic report 1949—1950), 119 blz., f 5,25.

Economic survey of Asia and the Far East 1950, f 15,75.
Yearbook of international trade statistics 1950, First issue. Prepared by the Statistical Office of the United Nations, 174 blz., f 7,35.

- Problems of unemployment and inflation 1950 and 1951*, 173 blz., \$ 1,25.
- A dictionary of economics*, door H. S. Sloan and A. J. Zurcher. With a new section of additional terms. Barnes 1951, 279 blz., f 13,50.
- Some accounting terms and concepts*. A report of a joint exploratory committee, appointed by The Institute of Chartered Accountants in England and Wales and by The National Institute of Economic and Social Research. Cambridge University Press 1951, 46 blz., f 2,10.
- The new business encyclopedia*, door H. Marshall. Garden City, Rev. edition 1951, 608 blz., f 13,30.
- The rise and fall of civilisation*. An inquiry into the relationship between economic development and civilisation, door S. B. Clough. A study of the economic and cultural aspects of the world's great civilisations from ancient Egypt to the modern U.S. determining that without a vigorous economic system a high degree of culture cannot be maintained. McGraw-Hill 1951, 304 blz., f 20,25.
- Industrial relations and the social order*, door W. E. Moore. MacMillan, rev. ed. 1951, with major changes in organisation and content. 673 blz., f 22,50.
- Elementary principles of economics*, door Jathar and Beri. Oxford Univ. Press 1951, 416 blz., f 7,05.
- The works and correspondence of David Ricardo*, edited by Piero Sraffa. The first two volumes of a projected edition of the works of an early 19th century English economist. Vol. I: On the Principles of Political economy and Taxation. Vol. II: Notes on Malthus's Principles of Political Economy. Cambridge Univ. Press 1951, f 21,35.
- Co-operation in industry*: workers, employers and public authorities. International Labor Office, Washington D.C. 1951, 242 blz., f 7,10.
- The aircraft industry*. A study in industrial location, door W. G. Cunningham. The geographical distribution of the aircraft industry as it was in 1940 and as the picture changed in wartime and in the post-war period. Morrison 1951, f 26,40.
- Coffee, tea and cocoa*. An economic and political analysis, door V. D. Wickizer. The first of a projected series of studies of international commodity developments in world war II and afterward. Stanford Univ. Press 1951, 510 blz., f 22,50.
- Economics of Pakistan*, door S. N. Akhtar. Probsthain, 2nd edition 1951, 678 blz., f 28,05.
- Berümete Denkfehler der Nationalökonomie*, door E. Wagemann. Francke Verlag 1951, 272 blz., f 11,35.
- Zum Studium der Nationalökonomie in der Sowjetunion*, door P. Sager. Ein Ueberblick über das leninistische und moderne russische Erziehungswesen überhaupt, das Hochschul- und Nationalökonomiestudium im besonderen. Haupt 1951, 50 blz., f 4,10.
- Versuche zur formalen Darstellung der Abhängigkeit der Kosten von der Leistung*, door W. Vogel. Jüris Verlag 1951, 132 blz., f 8,80.
- Bilanzbildsequenzen*, door E. Fein. Ein Versuch über die Anwendung betriebswirtschaftlicher Methoden auf die Nationalökonomische Forschung, Francke Verlag 1951, 168 blz., f 14,95.
- Der Betriebsvergleich*, door A. Schnettler. Grundlagen, Technik und Anwendung zwischenbetriebliche Vergleiche. 2. Aufl. 1951, 372 blz., f 20,20.

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing

van ondernemingspensioen- en
spaarfondsen aan de (komende)
nieuwe wettelijke bepalingen ●

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850 - 5346

Abonneert U op de E.-S.B.

DYNAMOS MOTOREN INSTALLATIES

Heeft U, afgestudeerden van Amsterdam, Tilburg en Rotterdam, het U toegezonden enquêteformulier reeds ingevuld en verzonden? Zo niet, wikkel dan vóór het nieuwe jaar ook deze zaak nog af!

Nederlandsch Economisch Instituut.

HANDEL-MAATSCHAPPIJ

H. Albert de Bary & Co. N.V.

AMSTERDAM-C. • HEERENGRACHT 450

Alle Bankzaken

KAPITAAL EN RESERVES F. 25.000.000

ALLE voordelen
van een
PENSIOENREGELING
voor Uw personeel
verkrijgt U
bij

AMSTLEVEN

BOVENDIEN snel en gratis
gedegen adviezen
en
doorlopend **EEN GOEDE SERVICE**

N.V. AMSTERDAMSCH E MAATSCHAPPIJ VAN LEVENSVZERZEKERING
Nieuwe Spiegelstraat 17 • Amsterdam • Telefoon 63272

Uw export in 1952!

Het CIHAN organiseert bij voldoende deel-
neming van handel en industrie gezamenlijke

NEDERLANDSE INZENDINGEN

naar

BUITENLANDSE JAARBEURZEN

te: KARACHI (1/3-6/4)	LONDEN (5/7-19/7)
KEULEN (2/3 4/3)	IZMIR-Turkije (20/8 20/9)
FRANKFORT/MAIN (9/3-14/3)	STOCKHOLM (23/8-7/9)
WENEN (9/3-16/3)	FRANKFORT/MAIN
MILAAN (12/4-29/4)	(31/8-4/9)
PARIJS (17/5-2/6)	KEULEN (7/9-9/9)
TORONTO (2/6-13/6)	BERLIJN (19/9 5/10)
CASABLANCA (14/6-29/6)	

X Uitvoerige gegevens in de
CIHAN JAARBEURSGIDS 1952
(OP AANVRAGE VERKRIJGBAAR)

Meldt U tijdig aan!

**CENTRAAL INSTITUUT TER BEVORDERING
VAN DE BUITENLANDSE HANDEL (CIHAN)**

Afd. Buitenl. Jaarbeurzen. Tel. 771958, K 1700
BEZUIDENHOUTSEWEG 64, DEN HAAG

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).

Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

□

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland 26,— per jaar,
voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van
de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te
Brussel of op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige
landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden
beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

□

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk,
Rotterdam (W.).

□

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300,
toestel 6). Advertentie-tarief f 0,43 per mm. Contract-tarieven op
aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60
per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht
voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cents, resp. 10 B. francs.

